

Poiste ja tüdrukute peab-pedagoogika

Tiiu Kuurme, Gertrud Kasemaa, Elo-Maria Roots

Kool on õppimise koht kõige laiemas mõttes, sest ühiskond esindab ja esitab siin oma väärtusi. Koolis õpitakse elamist ja elamise kaudu – läbi suhtlemise ja suhtumiste, võimaluste, mõjude ja positsioneerumiste.

Kool huvitab ühiskonda tulevikuga seoses. Kooli tulevikudimensioon võimendab soovi hoida siin toimuv kontrolli all. Nii kannab kool eneses heakskiidetud visiooni inimesest nagu teda näha tahetakse ja ühiskonnast nagu ta on. Sest seotuna ühiskondlike võimuhierarhiatega ollakse koolis pigem huvitatud selle hierarhia taastootmisest kui julgetest muutustest. Kooli osaks on ära hoida ettearvamatusi. Siit kasvabki välja üks kooli suurimaid paradokse: olles mõeldud institutsiooniks tuleviku jaoks, õpitakse ja elatakse tegelikult mineviku struktuurides (Kuurme 2008). Üheks neist on ka traditsioonilised soostereotüübid, ehkki ametlikult esitleb kool end sooneutraalsena. Koolis nõutav kord, õpilase suhe õpetajaga ja klassitunni struktuur erinevad Tootsi aegadest üllatavalt vähe, kui just pole tegu reformpedagoogilisele mõtteviisile orienteerunud koolidega. Koolis „antav“ haridus meenutab tihti teadmiste konserve, millele olenevalt riigikorrast on maitseks lisatud hetkeideoloogiaid. Võim, vabadus ja aktiivsusevõimalused on olnud igipõlised probleemid kooliga seoses. Kõigi nende tõsiasjadega suhestuvad poisid ja tüdrukud erinevalt.

Kool ja normaliseerivad praktikad

Peter Senge kirjutab oma raamatus „Õppiv kool“ inimesest koolis nii: *Masina-ajastu mõtteviisi tulemus oli kooli mudel, mis seisis eraldi igapäevasest elust. Seda juhiti autoritaarselt, see oli ennekõike orienteeritud standardsele toodangule ja samale töömahule, mida eeldati industriaalajastu suvalisel töökohal. Õpilased on kui passiivsed objektid, keda vormib hariduse saamise protsess. Looduses esinev mitmekesisus allutatakse ühtsetele nõuetele. Prioriteediks on kontroll kui süsteemi keskpunkt* (Senge 2008). Tema hääl ühtib teiste arvukate koolikriitikutega. Kui seda pilti vaadata soo aspektist, siis poistega seonduvad need nõuded mõneti teisiti kui tüdrukutega.

Kooli kui distsipliiniruumi ja võimusuhte taastootmise instantsi on kirjeldanud arvukad Foucault` filosoofia järgijad. Kool kvalifitseeritakse nende analüüsidest sunniasutuseks, milles distsipliinitehnikate abil kohandatakse ja vormitakse erinevaid indiviide määratud normidele sobivaks. Foucault` filosoofia on tugevalt mõjutanud ka feministlikku filosoofiat, kus on kõneks kummagi sugupoole erinevad positsioonid, võim ja võimalused.

Foucault räägib, biopoliitikast, normaliseerivatest praktikatest ja diskursiivsest võimust. Moodsa aja individuaalsus ei põhine niivõrd inimeste autentsetel kogemustel iseenesest, vaid pigem normaliseerival võimul. Võimu vorme, kus inimkeha objektiveeritakse kasutoovaks masinaks, on Foucault nimetanud biopoliitikaks. Biopoliitika pürgib eluprotsesside hindamisele, kindlustamisele ja

valitsemisele. Inimeste objektiviteerimise vormid moodustuvad diskursustes – millist inimest tahetakse. Modernismiga kaasnenud nn inimlikkuse mudelid, mis sündinud lootusest muuta maailm paremaks, on vastu ootusi kujunenud võimu tööriistaks. Nad suunavad normaliseerivaid praktikaid ja määravaid norme, millega inimeste elu suunatakse. Domineerivates diskursustes kujunenud mudelid siirduvad mittediskursiivsetesse praktikatesse, kus normist erinevat indiviid niiöelda normaliseeritakse sobivaks soovitud inimese (õpilase) kuvandile ja kohanematuid karistatakse. Normaliseerivad praktikad võrdlevad inimesi, eristavad neid ja otsustavad nende koha üle normaalsuse teljel. Kui võimusuhted on kujunenud rutiiniks, saavad nad suhteliselt sõltumatuks sellest, kes on osapooled ja kuhu nad pürgivad. Ei peagi küsima, kes kasutab võimu ja mis on tal mõttes, vaid tuleb uurida praktikasse kinnistunud viise toimida (vt. Alhanen 2007, Paechter 2007).

Ajalooliselt kummagi sugupoolega kaasnenud stereotüüpidel on kasvatuspraktikates märkimisväärne osa. Stereotüüpide sidumine bioloogilise paratamatusega teeb nad eriti mõjuvõimsaks, kuivõrd hämardab nende toimet ja päritolu. Isegi kui sõnades kuulutatakse sugupooleid võrdseks, on neil mudelitel vaikne mõjujõud argipraktikates, mis asjaosaliste poolt teadvustamatuna suunavad käitumist. Teeme nii, nagu on alati olnud ehk ühiskondlikult „loomulik“ saab looduseaduse jõu.

Soosuhete kujunemisel osutub eriti ilmekaks viis, mida Foucault nimetab *panoptikumiks*. Panoptikum iseeneses kuulub vangla-arhitektuuri valda. Valvatud kehade keskel on vaatlustorn, mis on pimendatud, ent vangid on valgustatud ja nad ei tea, millal neid vaadeldakse. Modernismi edenedes ja võimu laienedes pole enam vaja valvurit, vaid valvurina toimivad asjaosalised ise, kes on eneses internaliseerinud normi, kuidas *peab* olema. Panoptikum on distsiplineeriv aparaat, sealt antavate hinnangute alusel tuleb omandada normaalne viis olemiseks. Soolistunud võim sisaldab vastavalt kogukondade arusaamadele norme, kuidas tuleb olla, riietuda, kõnelda, kõndida, et olla aktsepteeritud kui poiss või tüdruk (Alhanen 2007, Paechter 2007).

Kelle poolel on kool?

Oleks ennatlik arvata, et ausas erapooletuses on ta inimese, laste ja hariduse poolel. Koolikriitika rüpes edenes läinud sajandi viimasel veerandil kooli vaatlus ka läbi erinevate sugupoolete tegelikkuse. Võimusuhte taastootmine kui kooli harjumuspärane ülesanne avas end nüüd uue vaatenurga alt, nimelt läbi võimu ürgse allika, tugevama ja nõrgema sugupoolega seotud *peab*-mudelite nähtavaks toomise, mis kindlustab ühtedele domineeriva asendi. Jutud kooli sooneutraalsusest ja võrdsusest aitasid seda kooli sotsialiseerivat ülesannet hämardada. Võim sisaldub struktuuris eneses, ehkki seda teostavad inimesed.

Carrie Paechter kirjutab: võim on alati sooline, kuna teadmine on sooline. Lapsed valmistuvad elamise praktikateks, kus maskuliinsus on rohkem väärtustatud. See nõuab elukorraldust, mis säilitaks maskuliinsuse. 3-7 aasta vanuselt arendavad lapsed eneses esmase mõistmise soolisusest. Lapse koolimineku tähendab minekut ühiskondlikule näitelavale. Sellega kaasnevad uued viisid enesest mõelda. Koolis tuleb õppida konformsust kooli määratud viisil. Kool on koht, kus konstrueeritakse idee normaalsest lapsest. Kooli argipraktikad kehastavad spetsiaalset võimu ja teadmise suhet, millega viidatakse, millised peavad tüdrukud ja poisid olema, et olla edukad, ja kuidas nad peavad õppima. Sellest oleneb, kuidas neid hakatakse kohtlema ja kuidas nad käituvad

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

klassis. Laste kehad on reguleeritud ja kontrollitud tihti sooliselt määratletud viisil (Paechter 2007). Idee normaalsest lapsest on mõistagi sooline ja esitatud koolile ühiskondliku tellimusena.

Akadeemilise feminismi diskursuses sündisid läinud sajandi 70. aastail uurimused, kus kirjeldati kummagi soo elupraktikaid ja väljavaateid haridusinstitutionides. See tõi esile mõlema soo erinevad tegelikkused. Esmaste uuringute keskpunktis oli tüdrukute asend, nende raskused kujuneda terve minakontseptsiooni ja eneseväärikusega täiskasvanuks. Tollased publikatsioonid näitasid ridamisi viise, kuidas diskrimineeritakse tüdrukuid. 90. aastail aga fookus muutus, kui võrd ulatuslikuks probleemiks sai poiste vähene kooliedu ja koolist väljalangevus, mis leidis tähelepanu lausa riikide valitsuste tasandil. Nüüd vajatakse poiste alasoorituste põhjuste mõistmist samasugusel viisil, millega varem aitasime tüdrukuid (Holm 2010, Skelton 2001, Wiens 2006). Kas oli midagi muutunud soolisuse konstruktsioonis? Kas tõusis sellega tüdrukute eneseväärtustamine, kui poisid koolist välja hakkasid langema? Pigem võib oletada, et senised soolise suhtumise praktikad pole oluliselt muutunud, ent ühiskonna edasi arenedes on nende mõju nüüd tabanud poisse.

Feministlikes uuringutes, mis olid keskendunud soo konstrueerimisele sotsialiseerimisprotsessides, olid huvi aluseks tüdrukute kogemused. Sugu mõisteti kui protsessi ja vaadeldi, kuidas poisid-tüdrukud loovad oma sotsiaalset identiteeti kui vastandumist teisele soole. Erinevates feminismi perspektiivides jagatakse vaadet, et koolid on maskuliinsuse agendid ja et need asetavad mehelikkuse üle naiselikkuse. Meeste õiguse kaitsjatel on vastupidine seisukoht – koolid on feminiinsuse agendid (Skelton 2001). Selgub, hästi ei tunne end sedalaadi elukorralduses ei poisid ega tüdrukud.

Haridusega seotud inimeste arusaamadest diskursuseanalüüsi vaatenurgast

Hariduse avalikke soodiskursusi on tekitanud enamasti mingi silmaga nähtav probleem, kas siis tüdrukute allaheitlikkus, poiste suur väljalangevus või meesõpetajate kadumine koolist. Mingi aja möödudes harjutakse, et kool ongi peamiselt naiste asi ja kujuneb veendumus, et kool sobib naistele paremini. Miks on see nii – arutelud selle ümber on jäänud seni kitsasse teadlasteringi. Läbi Eesti iseseisvusaja kestnud diskursus õpetajate alamastusest on alles viimasel ajal suunanud avalikkuse tähelepanu tõsiasjale, et naiste tööd ongi vähem tasustatud naise vähesema väärtustamise tõttu. Ja et kooli jäigal raamistikul on feminiseerimisprotsessides oma osa ning kooli sobimatus just poistele ei pruugigi olla seotud pelgalt bioloogiaga. Soolist „normaalsust“ nähakse paraku kui loodusseadust, mitte kui probleemi. Uutes tekkivates diskursustes otsitakse toimuvale seletusi, need võivad käivitada uuringuid ning omakorda mõjutada diskursuste suunda. Nii käsitame meiegi süvaintervjuusid kümne eesti haridustegelasega kui erinevate soolisuse diskursuste esitlust ja püüame analüüsi abil esile tuua siin esitatud arusaamade seotuse meie igapäevase koolieluga.

Meie mentaalsuses esinevaid tähendusi uurides võime tajuda perspektiive, milliseid maailmanägemisi ja maailmas olemise viise need peegeldavad ja loovad.

*

Allpool nimetatud ja intervjuudest esile tõusnud teemad on meie ammune tuttav kõneluste aine, tegelikkus ise tingib nende meelespidamist jätkuvalt. Nii kujunesid analüüsiprotsessis omaette diskursusteks

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

- 1) poiste ja tüdrukute erinevused,
- 2) soolistunud ootused ja soost lähtuv kohtlemine,
- 3) poiste ja tüdrukute eraldi õpetamine,
- 4) soorollid õppeainetes,
- 5) võrdõiguslikkus koolis,
- 6) sooline vägivald,
- 7) mees- ja naisõpetajate erinevused,
- 8) koolist väljalangevus ja haridussüsteemi feminiseerumine,
- 9) võrdõiguslikkus kui probleem,
- 10) kuidas saavutada muutusi teadvuses

Diskursus poiste ja tüdrukute erinevustest

See diskursus on igivana ja kõikjalolev, seondudes sugupoolte omavahelise mõistmise, suhtlemise ja suhtumistega läbi kultuuri prisma. Kas need teise iseärasused, millega tuleb kohaneda, on paratamatus? Siin segunevad nii olemus- kui olemisküsimused. Olemusküsimustes püütakse lahti seletada Loodust ehk antust, mille vastu keegi ei saa. *Poisid ongi niisugused*, kõlab koolile mõeldes siiski sagedamini kui et *tüdrukud ongi niisugused*. Poiste loomuse avaldumisele annab bioloogia justkui tugevama õigustuse. On paratamatus, et olemus kirjutab ette olemise. Ent kas ei tingi harjumuspärane olemine ka oletusi olemuse kui antuse kohta?

Bioloogilistest erinevustest on rohkesti uuritud eri sugupoolte hormonaalset koosseisu (Hines 2008), ja anatoomilis-füsioloogilisi erisusi. On tuvastatud 100 erinevust meeste-naiste aju vahel. Näiteks on tüdrukute kuulmine sensitiivsem ehk siis peavad poisid arusaamise nimel rohkem pingutama. Aju-uuringutes on selgunud, et kõne, mõistmisvõime, verbaalne mälu ja teised keelelised funktsioonid küpsevad tüdrukutel varem. Mõned teadlased usuvad, et see lubab tüdrukutel täita keelel põhinevaid ülesandeid kergemini, poistel on raskem kuulnud mällu sisestada (Wiens 2006). Meesoost katseisikuil on paremad tulemused ruumilises ja matemaatilises mõtlemises, naistel läheb paremini taju kiirust ja verbaalset ladusust mõõtvates ülesannetes (idem). Õpetajatele pole see teadmata.

Samas rõhutavad teadlased (Hines 2008, Wiens 2006), et üldises intelligentsuses soolisi erinevusi ei ole. Erinevused ei ole seotud kellegi ülimuslikkuse või alaväärsusega.

Et seletada, miks mehed ja naised käituvad erineval viisil, on soouurijad toetunud sotsialisatsiooniteooriatele, vaadeldes kuidas sotsiaalsed institutsioonid reprodutseerivad norme mõlema käitumise jaoks. Käitumuslike erinevusi pigem konstrueeritakse (Francis 2001).

*

Nüüd põgus sissevaade, kuidas interpreteerivad neid erinevusi meie küsitletud. Kohtame neis kõnelustes arusaamu ja teadmisi bioloogilistest erinevustest ja teisalt, et on olemas poiste ja tüdrukute ained ning erinevus võimekuses. Kuigi see ei pruugi olla lõplik tõde. Sest just traditsioonilistel naiste aladel tegutsevatest meestest saavad tipud.

ÕN2: Teatud vanuses võib-olla poisid ja tüdrukud, kui nad on ühevanused, siis nende areng on niivõrd erinev ja siis nõuda päris samu asju on lihtsalt keeruline. Et poisid nagu küpsevad hiljem ja võib-olla vahel on kauem nagu lapsed

AN: ... et see tuleb juba õpetajate suhtumiste kaudu, et eeldatakse, et reaalsed on poiste ained ja humanitaarained tüdrukute ained.

ÕN2: Kindlasti on koolides ka ikka puhtalt poiste alad ja tüdrukute alad. Et see võtab ilmselt kõik aega, et poisid läheksid ma ei tea, õmblemist õppima vä? Aga samas jällegi need mehed, kes on tipud selle ala peal, on paljudest naistest ... võibolla ongi sellepärast üle, et vaadatakse, et oh mees ja teeb seda.

Need väited seab kahtluse alla õppejõud ja teadlane.

ÕJ2: Mõlemad suudavad kõike, sõltub võimetest.

Tüdrukute ja poiste erinevas käitumises, olemises ja hoiakutes on meie intervjueeritavad veendunud ja seda rohkesti kogunud. Tüdrukutele omistatakse leplikkust, rohkemat stereotüüpsust ja poistest erinevaid just kohanemisele suunatud strateegiaid. ÕJ3 on olnud aastaid õpetaja ning õpetanud poiste ja tüdrukute eraldi klassides

ÕJ3: Poistel puuduvad positiivsed strateegiad igavusega toimetulekuks. Tüdrukutel on need olemas. Meie ei sega kedagi ja selle tõttu me jätamegi sellise mulje, et meile võib igasuguseid loenguid-asju ja kõike teha. Aga poisid - kui nad saavad aru, et see ei paku, siis nad ei tee seda lihtsalt.

Tüdrukud niisiis ei otsi asjade loogilist seletust, sest lepivad kõigega ja on vähenõudlikud, seevastu poisid teevad seda, mis on nende jaoks mõtestatud. Teisalt ei suuda ega soovi nad koolis ennast olukordadele kohaneda ja neis mõtet leida. Ent võimustruktuurides nagu sõjavägi küll. Miks?

ÕJ3: Poistele ei saa samamoodi asju seletada kui tüdrukutele, sest poiste hulgas on väga palju praktilise intelligentsusega inimesi. Tüdrukud võivad lahendada päheõpitud valemi järgi mingisuguseid tühje reegleid. Ja vat siis, kui ta lahendab ära ülesande ja saab koolistaadioni pikkuseks 400 kilomeetrit - siis ta on täiesti rahul.

Seletus lähtub kummagi erinevast loomusest ehk arusaam on essentsialistlikku päritolu. Poistele omistatakse liikuvust ja rohkem tervet mõistust, tüdrukud oma leplikkuses on nõus tegelema ka mõttetustega.

DN: Poisid on ju liikuvad. Kui on spordiga tegemist, siis poistele meeldib teha. Tüdrukud aeg-ajalt hakkavad šlikerdama, nad ei viitsi ja nad ei taha ja nii edasi. ...Aga tüdrukutele... meie tüdrukud armastavad küpsetada. Meil on lausa küpsetamispäevad koolis.

Tüdrukutel on rohkem siukene jutustamine. Ehk kogunevad punkti ja siis vahetunni ajal räägivad. Aga poisid liiguvad.

Enamus intervjueeritavaid märkisid, et tüdrukud õpivad kõik korrektselt ära, on korralikumad ja seegi on peaaegu loodusseadus. Ning on küllalt tavaline, et kooli hea õppimine ja nõuete täitmine ei kindlusta paremat elu. Hästi ära õppimine otsekui vastanduks vabadusele ja loovusele ega pälvigi elus edu. Salamisi – nende kõnepruuki jälgides – väärtustavad ka intervjueeritavad vabadust ja loovust korralikkusest enam. Koolioskused ei taga eluoskusi. Seda tunnistatakse, ent ei nähta probleemi, et miks me – rääkijad ise kaasa arvatud – siis õpetame ja hindame koolis asju, mis elus edu ei taga.

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

DM: *Et miks need tüdrukud siis õpivad korrektsemalt ära? Et see on kuidagi loodusega kaasa tulnud. Mehed on loovamad, vabamad, võib-olla ei pea seda nii tähtsaks.*

DM: *Poistele võib-olla antakse natukene rohkem andeks. Samaväärse hindamise juures ma arvan, et tüdrukud saavad paremaid hindeid sellepärast, et tüdrukud õpivad korralikumalt ära. Et ma julgen arvata, et ... õpetajad on ka poiste puhul väärtustanud rohkem seda leidlikust ja ja... sellist analüütilist taju ja probleemikäsitlust. Tihtipeale tüdrukute puhul lihtsalt hinnatakse seda korrektset äratagemist ja selgeks õppimist.*

Teisisõnu, tüdrukuid võidakse ka orienteerida mitte olema leidlik ja probleeme lahendama.

DN: *Aga me teame ju ka, et on hästi õppivaid, kes koolis õpivad hästi, aga kui nad ellu lähevad, siis nad jäävad tagasihoidlikuks.*

Tüdrukud on mitme intervjuueritu arusaamades alalhoidlikud, poisid ettevõtlikud, domineerimisvajadusega ja aktiivsed, ent haavatavamad ning tundlikumad. Viimast väidavad nii mees- kui naisõpetaja. Tüdrukuid peetakse sitkemateks, nemad tulevad olukordadest välja. Nii õigustatakse vaikselt poiste suuremale haavatavusele rõhudes neile pühendatud suuremat tähelepanu.

ÕM: *Poisid elavad kaotust alati palju rängemalt läbi. Ja ütleme siis naistel ja tüdrukutel on... ma ei tea, kuidas seda seletada, aga kuidagi neid tagasilööke elavad paremini üle. Poisid võtavad rohkem sõna. Ja tüdrukud on ettevaatlikumad, võtavad siis sõna, kui on klassi üldine arvamus teada.*

ÕN1: *Keegi psühholoogidest ütles, et kui maha suruda või painutada tüdrukut või poissi, siis tüdrukud on nagu visamad. Painduvad ja tulevad jälle tagasi, aga poisid murduvad. Et nad ikkagi on hellemad just selles mõttes, et nad oma emotsioone ja asju ei ela välja*

Samas on märgatud muutusi kooli soolises majapidamises ning kõik ei jaga automaatselt seisukohta, et tüdrukud üksnes tuubivad

ÕN1: *On liikunud ka see kumu, et tüdruk on rohkem tuupur. Mina seda ka ei ütleks, sellepärast, et ma olen näinud väga teraseid ja andekaid tüdrukuid, kes arutlevad.*

ÕM: *Samas on mõned niuksed mõjukad tüdrukud, kelle sõna maksab, keda kuulatakse.*

ÕN1: *Oodatakse, et füüsika... reaalseid nagu poisid peaksid teadma rohkem ja tundub ootamatu, kus see tüdruk seda nii hästi siis teab?*

*

Erialakirjanduses esindatud vastavad rahvusvahelised teadusuurimused on täheldanud kõigi nende seisukohtade olemasolu ka laiemalt. On rohkesti uuritud ja kirjutatud, et poisid domineerivad koolis, okupeerivad enamuse füüsilisest ja verbaalsest ruumist klassis, saavad rohkem tähelepanu ja on rohkem seotud anti-kooliliku kultuuriga. Tüdrukud on rohkem nähtamatutel positsioonidel ning konformsed kooli eetosega (Holm 2010).

Soo sotsiaalse konstrueerimise vaatenurga pooldajad leiavad, et sugupoolte positsioonid ühiskonnas heistuvad ka poiste ja tüdrukute käitumise erinevustes, mida õpetajad (eksklikult) kummagi olemusega seotuks peavad. Maskuliinsuste ja feminiinsuste performatsioon on sügavalt seotud identiteedi konstrueerimisega (Paechter 2007).

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

Tüdrukutele suunatud ootused tingivad, et nad ei saa olla liikuvad ja häälekad ja siis peetaksegi neid olemuslikult sellisteks. Poiste võistluslik ja lammutav käitumine on ühiskondlikult aktsepteeritud kui nende reeglitele allumine (Gordon 2006, Holm 2010).

Kuivõrd ühiskond ise on kihistunud, nii on ka kool sotsiaalne areen, kus produtseeritakse privilegeeritud identiteete. Erinevuste tootmine on sisse kirjutatud õppekavasse, ootustesse, hindamisse, distsiplinaarsetesse praktikatesse (Hirst&Cooper 2008).

Tüdrukute kõrgem haridustase – seda ka rahvusvaheliselt – pole ometi muutnud asjaolu, et tööturul on tüdrukutele tavapärestes suundades valikuid vähem ja need pole võrdselt kättesaadavad. Poiste aladel pole eelnev hariduskäik nii tähtis, tehnilistel aladel on valikuid palju. Kui koolis keskendutakse hinnetele, siis tööturul nende tähendus kaob. Majanduslikud, kultuurilised ja sotsiaalsed ressursid, mis aitavad konstrueerida oma elukäiku, on kergemini käes noortel meestel kui naistel, väidavad mitmed uurijad (Lahelma 2005).

Skelton väidab, et kummagi käitumise erinevust koolis võib tingida hegemoonilise maskuliinsuse kuvandi mõju. Hegemooniline maskuliinsus – termin loodud Connelli poolt – tähistab sellist maskuliinsuse vormi, mis on domineerivana mingis kultuuris esile tõstetud, et legitimeerida patriarhaalne ideoloogia. Seda on vaja pidevalt saavutada läbi teatud käitumise, mille sisuks võimukus ja esiplaanil olemine, võistluslikkus, agressiivsus, füüsiline tugevus, enesekindlus, seikluslikkus. Lapsed töötavad kõvasti, et demonstreerida oma soolist identiteeti ja ei lase end mõjutada teistest kuvanditest. Tüdrukud tahavad näiteks olla printsessid (Skelton 2001). Sellele identiteedile orienteeritud poisid ei muretse akadeemilise edu pärast, kui see pole seotud spordiga. See seondub reetliku feminiseeritud orientatsiooniga olla tuupur, kuulekusega, koolisüsteemile allumisega (Burman 2005, Renold 2001). Seega võivad olemuslikeks loetud omaduste taga olla hoopis püüdlused käituda „õigete“ soomudelite alusel.

Meie intervjuueeritavad tõdevad nihkeid tüdrukute kuvandis, mis seondub uue tüdruku tulemise diskursusega, mis rahvusvaheliselt tekkis selle sajandi alguses. Holm kirjutab, et uurimused räägivad edukast kriitilisest tugevast tüdrukust, kes omab klassis rohkem mõju kui poisid. Ilmneb, et sugude erinevus kahaneb ajaga (Holm 2010). Seda enam võib see aidata kaasa praeguse soopoliitika orientatsioonile, kus fookuses on poiste ja meeste füüsiline ja psüühiline haavatavus ning tõdemusele, et kool on mõned asjad teinud poiste jaoks raskemaks (Burman 2005, Wien 2006)

Poisid on kui veetlevad loovad infantiilid ja tüdrukud on igavavõitu institutsiooni alalhoidjad. Mitmed intervjuueeritute märgatud poiste ja tüdrukute erinevused on seotud ühiskonnas laiemalt valitsevate kuvandite, jõujoonte ja mentaliteetidega, mis heiestub omakorda koolis.

Tüdrukute mõttelageda kõigega leppimise ja poiste sisu otsiva toimekuse sidumisega soo olemuslike joontega valmistame ette sooliselt segregeerunud töömaailma. Rutiinsed nähtamatud ametid leiavad üles leplikud äratelijad, keda pole vaja ka hoida ja säästa, sest nad kannatavad välja. Nagu Puulane ja Tohtlane. Olemuslike joonte ühiskonnaseotust siiski mõne küsitletu poolt märgati, nagu ka seda, et tüdruku kuvandis on toimumas nihked. Ent kuidas tuvastatud erinevustele reageeritakse?

Soolistunud ootuste ja soost lähtuva kohtlemise diskursus

Siin püüame nähtavaks teha, kuidas koolis intervjueeritute pilgu läbi tavapäraselt toimitakse. See ei ole iseenesest tekkiv diskursus, sedalaadi praktikate reflekteerimise lainele tuleb asjaosalised viia. Et ootused võiksid olla sooneutraalsuse ideoloogia taustal soolised, ei saa nähtavaks iseenesest.

Kooli peamised vahendid tema sotsialiseerimisülesandes on kinnistatud kooli harjumuspärasesse struktuuri nagu hierarhiad, kõnelemise kord, tööreeglid, jäigad muutumatud rollid ja kooli üldine normatiivsus, mida teenivad aja ning ruumi kasutuse reeglid. Õpilase rolli feminiinsele iseloomule on viidatud palju (Naskali 2007), ja see on arvatavalt üks põhjusi, miks selle rolliga suhestutakse poiste ja tüdrukute poolelt erinevalt. Rolliga liituvad koolipoolsed ootused ja siin mängivad kaasa tavapärased soostereotüübid, mis on kellelegi lubatud, keelatud ja heaks kiidetud.

Meie intervjueeritavad tõdesid tugevat ootuste erinevust, ja tunnistati ka nende seotust traditsiooniliste soorollidega. Tüdrukute suhtes on märgatud suuremat kohustatust olla selline õpilane, nagu norm ette näeb.

ÕJ3: *No see on ikka varasest lapsepõlvest niisugune stereotüüpne suhtumine, et sa pead olema ju korralik ja vaikne ja ... Poistelt oodatakse seda, et ta on initsiatiivikas.*

ÕN1: *Näiteks tüdruk ei tohi kunagi midagi halvasti öelda või käituda, sest see pole üldse võimalik. Kasvanud ja sündinud sellised. Aga poisile me saame lubada, et ta jookseb natuke või õpetajal isegi jalge vahelt läbi. Õppimises, kuidas ikka tüdruk jätab asju maha või tüdruk üldse õppimata jätab. See pole lubatud. Tegelikult on nad lapsed ühtemoodi.*

Lastelt oodatakse ka vastassugupoole austamist ning häid kombeid, seda eriti poistelt. Soorollide tundmine nende õilsas mõttes nagu vastastikune viisakus kuulub õpetajatöö ülesannete sisse. Oma sugu kohustab ka heas mõttes - hoiakutes, tahte tugevuses, väärustab inimeseks olemist üldse, ja siin rõhutatult just poiste osas. Oma sooga seonduv kuvand võib aidata saada paremaks inimeseks ehk sellel võib olla heas mõttes kasvatav jõud.

ÕN2: *Et kui on mingid viisakusnõuded, siis teatud juhtudel noh võib ju lasta tüdruku ennem udest. Et me ei ütle, et keegi oleks nõrgem, aga, et selline noh üksteise austamine, et see peaks ikkagi olema. mis siis, et nad on poisid, ja me võtamegi neid natukene teistmoodi.*

DM: *Et ma arvan, et neid asju on nagu palju, mis kuidagi distsiplineerivad ja sunnivad sind soorollile vastavalt käituma, mida ühiskond arvab, et oleks nagu... mõistlik. See vastassugupoole juuresolek ja kuidas sellega toime tulla ja õpetajatel on siis ka nagu suur töö nagu sellega tegeleda.*

ÕM: *Meesõpetaja tavaliselt poistelt ootab, et nad oleksid ikka mehed mitte kelgunöörid. Võib-olla see ikka on, et sa oled mees, võta ennast kokku! Või, et sa oled tüdruk, kuidas sa oled nii räpakas ja ... tüdrukutelt eeldatakse nagu korralikkust ja poistelt, et nad ei oleks sellised lõdvad ja et sisu oleks ikka meestel olemas.*

Nendes ootustes on oma osa intervjueeritavate oma kooliaja mälestustel, millest selgub, et tüdrukute tegevused olid piiratud, nende käitumist jälgiti rohkem. Tüdruk kandis poistele eeskujuks olemise koormat ehk kool luges oma ootuste osas tüdruku rohkem kohustatuks.

DM: *Noh eks tüdrukuid toodi ju eeskujuks poistele eks, et oh küll tema loeb ilusasti luuletust ja tema oskab hästi ilusa käekirjaga kirjutada ja nii edasi.*

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

DN: *Ja mis oli veel, tüdrukutelt oodati erilist korrektsust. Poiste puhul sellele niivõrd tähelepanu ei pööratud. Et kuidas riides, kuidas juuksed kammitud ja nii edasi.*

ÕN1: *Kui sa ikka pildi sealt seina pealt alla ajasid, see oli kaks korda õudne õnnetus, sest seda ei saa ju tüdruk mitte teha, seda võis ainult poiss teha. Või kakelda või midagi.*

Rohkesti kordus (lausa kuue intervjueeritava ütlemistes) motiiv, et poistele anti siis ja antakse nüüd rohkem andeks. Nähtamatud piirid on kummalegi tuntavalt erinevad.

ÕN2: *Tüdrukud pidid olema sellised rohkem mahasurutumad. Tüdrukud pidid olema korralikumad ja poisid võisid möllata tõesti natukene rohkem. Et võib-olla mingi asi antaksegi poistele rohkem andeks...*

ÕJ2: *Hariduses on nii, et eksimusi ja hooletust antakse pigem meestele ja poistele.*

ÕJ3: *Jah, kindlasti, muidugi, poistele anname andeks niisugust jooksmist ja sebimist ja teatud vanuses me peame seda loomulikuks, aga ma arvangi, et see ongi loomulik. Kui tüdrukud omavahel koridoris maadlevad - see ei ole minu jaoks küll absoluutselt kuidagi aktsepteeritud tegevus. Aga kui poisid seda teevad, siis on see täiesti normaalne, sellepärast et poisid ei saa suureks kasvada, kui nad ei ole jõudu proovinud. Et ma jah, suhtun väga stereotüüpselt.*

Et poistele on õppimises teistsugused ootused, seda teadvustatakse. Poistelt niisiis ei eeldatagi tüdrukutega samaväärselt koolitööde tegemist ja tüdrukute hea õppeedukuse staatus on tegelikult madal.

Poistele antakse küll andeks, ent teisalt saavad nad rohkem noomida ja karistada. Poiste mahasurumine, millest rohkesti räägitakse, näib toimuvat kooli õppetöö iseloomu ning kodukorra tõttu, mis eeldab feminiinseks peetud käitumist: vaikust, paigalolekut ja kuulekust. Poisid ei ole õpetajatele mugavad, vanuse kasvades ollakse seda veelgi vähem. Alavääristamine, noomimine ning vähesed eduelamused mõjuvad poiste enesehinnangule ja seda kõike seotakse ka nende suure väljalangevusega. Arvatavalt on poisse, kes ei saa midagi ja kunagi andeks, ja sellegi taga heiestub ühe stereotüübi, hegemoonilise maskuliinsuse kuvand.

ÕN2: *No vahel on nagu pigem kahju, et koolis on poisid nii maha tehtud. Et noh, tüdrukud on ikka need korralikud. Et noh poisid on ikka poisid ja vahel võibolla teevad rohkem koerust ja siis... et kui võibolla vahel ei ole neid võimeid ka väga ja siis teinekord võib-olla tambitakse väga maha ka neid poisse ja siis enesehinnang lähebki maha ja miks meil pärast on siuksed mehed hiljem, et kes ei hooli ja....*

Õpetaja näeb põhjust kooliõppimise iseloomus, millega tüdrukud kohanevad, ent millele poisid vastanduvad ning see viib nende mahasurumiseni.

ÕN2: *Neid hästi õppivaid tüdrukuid võib-olla ka on rohkem kui hästi õppivaid poisse. Et need poisid surutakse kuskil juba varem maha. Meie kool on ka väga palju ikkagi faktipõhine ja jätabki sellise loova tegevuse ja isetegemise jaoks vähe ruumi ja meie õpetajad ei ole ka selleks valmis.*

See motivatsioon kaob nendel ära ja... ma arvan, et väljalangevus ongi sellest, et nendel ei ole eduelamust.

Tunnistatakse, et poiss ja kooli normatiivsus ei sobitu omavahel, sellega aga lepitakse ja see on loetud loomulikuks, mis poisse isegi andeksandmisele vaatamata ometi ei säästa. Kooli struktuuriline võim ja igiomase korra säilimise püüd näib intervjueeritute tekste tõlgendades olevat vägevam ja

rohkem väärt kui poiste maskuliinse identiteedi pürgimused. Poistele võib see tähendada automaatselt süüdi mõistmist, nendelt eeldatakse halba rohkem kui tüdrukutelt. Ning tüdrukud võivad siin käiku lasta juba oma strateegiad, mis on kui harjutusala tulevaseks toimetulekuks. Ülikooli õppejõud räägib:

ÕJ1: *Stereotüüp on, et tüdrukud provotseerivad, saavad poistelt litaka, need saavad karistada. Poistega pahandatakse rohkem. Poisid maakoolis tähendab vahel seda, et ainsad väljendid nende suunas on olnud: moka maas, möla maha!*

Teravdatud tähelepanu poistel jätab tüdrukud aga veelgi enam tahaplaanile

ÕJ2: *Kui räägitakse, et kool poistele ei sobi, tekitame teisalt aga olukorra, et tüdrukutele jääb vähem tähelepanu. Kust tulevad siis tüdrukutest juhid ja võrdsus?*

Soolise kohtlemise mõju on märgatud. Kooli raamistik paneb kummalegi oma pitseri, ja seda soolisuse värvinguna. Lubatud-keelatud alad on poistele-tüdrukutele erinevad. Poiste olukord koolis on ambivalentne, neid ühelt poolt mõistetakse ja teisalt karistatakse.

Kas laps on koolis soovitud või mitte, seda ei määra intervjuueeritavate arvates siiski sugu, vaid saatus. Edukas ja muud ühiskonnas domineerivad väärtused varjutavad soo tähenduse. Ei soovita seda last, kes tekitab probleeme.

H: *See, kes pole soovitud poiss ja tüdruk, on äpu. Edukultus on suur, see kehtib mõlema kohta. Mõeldes oma kolme lapse peale – võib-olla kolmanda lapse puhul midagi muutub. Praegu tundub, et see ootus on mõlemale sama.*

P: *Mittesoovitud poisid ja tüdrukud on käitumisprobleemidega lapsed. Teatud koolides pole soovitud need, kes küsivad liiga palju, seda olenemata soost. Eriti kui küsimustele puuduvad vastused.*

Poisid aga tekitavad probleeme teadagi rohkem. Poiste „loomusel“ tuleb seega taganeda kehtestatud ilmakorra ees nagu kooli kodukord ja ühiskonnas valitsevad võimul ja alluvussuhtel põhinevad väärtused, mis kindlasti feminiinsed ei ole.

*

Erinevatest ootustest poistele ja tüdrukutele ning nende erinevast kohtlemisest on publitseeritud palju artikleid. J. Walkerdine uuringud 80.aastail olid väljakutseks uuele diskursusele tüdrukute kooliedust. Ilmnes, et koolis privilegeeriti poiste andekust rohkem kui tüdrukute tööd, pidades poistele omast tarkuse märgiks. See, et tüdrukute edu tõlgendati usinusega ning poiste tööd andekusega, kujunes omamoodi rändavaks diskursuseks (Burman 2005, Lahelma 2005, Gordon 2006, Leino 2007).

Üldist soosüsteemi alalhoidvate normide kogumit on defineeritud kui *gender order* – sugude kord. Mehi ja naisi nähakse eraldi olevate ja dihhotoomsete gruppidega, kes on seotud spetsiaalsete ootuste, käitumise ja huvidega. Sugu on lastele viis maailma korrastamiseks, et leida end siin kui hea poiss või tüdruk. Sugude kord sisaldab võimu dimensiooni, mis väljendub väiksemates lokaalsetes kultuurides neile vastava spetsiifikaga. Praktika defineerib kogukonna. Identiteet on mõistetud läbi praktikate, kuidas me end selle kogukonnaga kohustame-kõidame. Jagatud praktikad hoiavad kogukonna koos ja see teeb vastastikuse äratundmise võimalikuks. Praktikate õppimine on selle ära õppimine, kuidas ja milline peab olema, et saavutada kuuluvus. See on ka identiteedi õppimine: õpitakse, kuidas liikuda, rääkida, käituda, kuidas esitleda ette nähtud identiteeti. Teatud liikmed otsustavad, mis sobib mehele ja naisele (Paechter 2007).

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

Poiste ja tüdrukute ebaõnne mudelid koolis ja neisse suhtumine on erinevad. Tüdrukute edu nähakse probleemina ja poiste edutust heroiseeritakse. Tüdrukud kukuvad läbi vaikselt, poiste ebaõnn on kärarikkam ja märgatavam. Ka hind, mida kumbki maksab, on erinev, tüdrukutel esineb psühhosomaatilisi häireid rohkem ning nende pingutusi ei krooni tihti samaväärne edu (Gordon 2006, Reay 2001, Leino 2007).

Rohketes uuringutes tuvastatakse, et poisid saavad rohkem tähelepanu, õpetamine on rohkem suunatud poistele ja nende huvidele, tüdrukud on rohkem vait ja nähtamatud. Samas on nad edukamad hinnete saamisel. Domineerivad poisid okupeerivad enamuse füüsilisest ja verbaalsest ruumist klassis, saavad rohkem tähelepanu ja on rohkem seotud anti-kooliliku kultuuriga. Tüdrukud on nähtamatud ning konformsed kooli eetosele. Nad on rohkem kontrollitud nii õpetajate kui teiste tüdrukute ja poiste poolt: nende liikumine, ruumi ja hääle kasutamine on limiteeritud. Nende vaikimist ja vahel avalikku huvipuudust on tõlgendatud kui vastupanu omal viisil. (Holm 2010, Gordon 2006).

Ent on vihjeid ka uutele arengutele. Sugude suhetes on rohkem variatsioone, alternatiivseid feminiinsusi ja maskuliinsusi, on rohkem kriitilisi ja karme tüdrukuid ning häbelikke poisse. Oluline teema tänastes rahvusvahelistes haridusdiskursustes on poiste nõrgenenud ja marginaliseerunud positsioon suhtes kõrge saavutuse ja edukusega tüdrukutesse, nn. *failing boys* diskursus (Holm 2010). Õpetaja võib sellisel juhul kasutada tüdrukuid ära mõne poisi eest hoolitsemisel, tehes temast nn surrogaatõpetaja (Hirst&Cooper 2008).

Kooliedu ei identifitseerita enam mehelikkusega, pigem naiselikkusega, ning et mehelik olemine ei sisalda enam akadeemilist edu. Hästi õppivad poisid näevad vaeva, et peita kaaslaste eest oma huvi ja pingutused, et mitte kahjustada staatust eakaaslaste seas (Wiens 2000, Renold 2001). Mitte ainult Eestis ei täheldata, et hariduslikult edukad tüdrukud on ängistatud ja rõhutud (Burman 2005).

Nii väidetakse erialakirjanduses jätkuvalt, et meessoos domineeriv positsioon vahetab küll avaldumisvormi, aga ei ole ise kadunud. Meie intervjuueeritavad on mitmeid selle ilminguid märganud, ent mitte seda, vaid hoopis poiste nahutamist probleemina näinud. Tava-arusaamades väidetud poiste allasurumine ei pruugi tähendada poiste üldist halvemat seisundit, vaid et poisid põhjustavad probleeme ja (väsinud, autoritaarsete naissoost) õpetajate närvilist reageeringut. Sest puuduvad professionaalsed strateegiad neid probleeme lahendada. Kooliedul on poistele tähtsate asjade seas arvatavalt madalam koht kui tüdrukute jaoks, kellele see võib olla tema väärtuse mõõt. See, et poisid andeks saavad, teeb võimalikuks vabaneda vastutusest nüüd ja hiljem ning enesestmõistetavalt toetuda naispoolele. Kujuneb omamoodi *habitus* ehk liik mehi, keda naised töö ja elus *järele lohistavad*. Kas ei peitu siin mitte see juur, kust saab alguse meedias ja elus kurdetud nn meeste allakäik? Ehk kui toiming pole mehelikkuse stereotüübi pärane, pole ka sobilik poissi sellesse suruda. Ta proovib nähtamatu tolerantsuse saatel piire kuniks miski veel tähenduslikum, see on institutsiooni ja ühiskonna valitsevate väärtuste võim, seina ette kasvatab. Koolipõlves raamitud tüdruk ei pruugi aga jääda vaikseks kannatajaks, vaid võib kujuneda mistahes institutsiooni seatud korra karmiks valvuriks.

Meessoost haridusministeeriumi ametnik aga ei oleta ühiskonna rolli kui tausta õpetajapoolses kohtlemises

AM: See tähendab selles mõttes, et mulle tundub, et ühiskond siin nagu ... ühiskond ei ütle naisõpetajale, et pane poisile kehvem käitumishinne. Mulle tundub, et ta ei tee seda.

Soostereotüübid õppeainetes

Õppekirjanduse soostereotüüpe on analüüsitud palju, sh ka Eestis (Mikk 2002). Meie intervjueeritud kõnelesid naiste esinemisest ajalookirjanduses (neid esineb tõesti vähe, sest ajaloolistes ürikutes ei toodud naisi välja). Ning iseäranis nähtavast soolistunud ainekust nagu tööõpetus. Tasapisi aga hakkab selles aines lõhe vähenema.

DM: *Noh meie koolis on see kogu aeg nii olnud, et on risti-rästi tehtud ja tööõpetusest poisid vahepeal lähevad kokanduse tundi ja tunnevad seal väga šefilt ennast.*

Teisalt võib just tööõpetus teha nähtavaks tõsiasja, et naiselikuks peetud tegevus justkui naeruvääristab poisse.

ÕN1: *Jah ja poisil... näiteks seesama käsitöö. Sageli ju algklassides just, et poiss oskaks seal hästi kududa või heegeldada, tundub ju meile hästi omapärane või... Lastel on kuskil perekonnas tulnud see, et naeruvääristavad, kui poiss teeb midagi naiselikku või sellist asja.*

Seda võib pidada aga nähtavaks ilminguks sügavast kultuurilisest hoiakust, et naiste tööd on meeste töödest vähem väärt ning siit saavad alguse ka alavääristatud ametid.

Õpetajad on teadlikud poiste ja tüdrukute erinevatest tajudest ning vastuvõtuvõimest. Esiletõstmist väärib aga õppemeetodite ja -vahendite sobimatus just poistele. Kas need ka tüdrukutele sobivad, ei ole selleletemaliste diskursuste aineks.

ÕN1: *Ma tean, et näiteks noh poiste ja tüdrukute puhul matemaatikagi just, et tüdrukud loevad tekstist välja, neil tekivad igasugused visuaalsed asjad. Poisid tahaksid rohkem pilte, materjale juurde, graafikuid.*

ÕJ2: *Poistele ei pruugi need õppemeetodid sobida. Õppematerjalid ka ei vasta neile. Olin väikeses maakoolis (matemaatika) õpetaja, tegin erinevad ülesanded poistele ja tüdrukutele. Ülesanded tuli teha eluliseks, poisse ja tüdrukuid huvitavad erinevad asjad.*

*

Ka see teema on erialakirjanduses käsitlemist leidnud. Mõned kooliained on tugevalt markeeritud soolisusest, kirjutab Paechter. Matemaatika on karmilt konstrueeritud kui maskuliinne, teda on mõistetud kui fundamentaalselt ratsionaalset, kui mõistuse triumfi emotsioonide üle. Siin teostub fantaasia kõikesuutvast kalkuleeritud võimust universumi üle. Kirjutamine on markeeritud feminiinseks praktikaks. Kutsekoolid elavad töölistklassi noorte peal, keskklass taotleb akadeemilist karjääri (Paechter 2007).

Kas tuleb siit järeldada, nagu oleksidki õppematerjalid just tüdrukute loomusega vastavuses loodud? Kooli üldisele maskuliinsusele mõeldes – vaevalt. Pigem väljendub siin suhtumine, et just poistega tuleb arvestada. Kas ehk raskes keeles ülekoormatud faktipuruga õppematerjalid ka tüdrukutele mitte meeldida ja nendegi plastilist vaimu trafaretses vaimus vormida võivad, just see võiks panna muretsema. Et hoolsate töötajate rutiinne meel tulevikus näiteks uuendusprotsesse ei hakkaks takistama.

Poiste ja tüdrukute eraldi õpetamine

Poiste ja tüdrukute erinev suhe kooliõppimisse ja kõik sellega kaasnev on siin-seal kaasa toonud poiste ja tüdrukute lahus õpetamise madalamatel kooliastmetel. Seda on nähtud kui võimalikku pääseteed poiste edutuse vältimiseks.

Üks intervjuueerituist, kel aastatepikkune poiste ja tüdrukute lahus õpetamise kogemus, leiab sellele palju põhjendusi ning õigustusi.

ÕJ3: *No mina leian, et see oleks äärmiselt oluline kuskil põhikooli teise astmeni poisse-tüdrukuid eraldi õpetada, aga noh ... paljud koolid seda teevad praegu ka.*

Eraldi õpetamise üks põhjendus on erinev arengurütm ning see lahendab nii mõnedki probleemid.

ÕJ3: *No tähendab, poiste ja tüdrukute areng selles eas on väga erinev ja selle tõttu on võimalik pakkuda nii poistele kui tüdrukutele nende võimetele vastavat haridust. Et poistel oleks seda positiivse edu elamust. Teine asi- see annab võimaluse väga heaks kasvatustööks. Kui meil segaklassid veel olid - noh et näiteks tüdruk läheb poisile kallale, klopib ta läbi ja meie siis räägime, et tüdrukud on õrnem sugu ja nendesse peab nagu respektiga suhtuma ja see poiss on sellest tüdrukust peajagu lühem ... tee talle siis selgeks, et tegemist on õrnema sooga. Meie poiste õppeedukus oli tüdrukutega täpselt võrdne, mida segaklassides ei ole, sest et poistele tuuakse tüdrukuid kogu aeg eeskujuks.*

Poiste ja tüdrukute võrdlus segaklassides annab seega poiste õppimisele vaid negatiivse signaali – seda on märganud ka õpetaja. Et tüdrukut ei võeta eeskujuks just soostereotüüpide ja naissoo madalama staatuse tõttu, seda enamasti ei teadvustata kui probleemi. Nii õpetajad tavaliselt sellega ei arvestagi ja hoopis madaldavad sellisel viisil tahtmatult kooliõppimise staatust poiste jaoks. Osapooltele teadvustamatult avaneb sedalaadi praktikas ühe soo ja tema tegevuste ajalooline üleolek ja paradoksaalsel viisil on kannatajaks meessoos haridus. Kuigi taheti ju parimat.

Poiste ja tüdrukute lahusõpetamine võib mõjustada ka õpetajate töökultuuri – soosida koostööd, sest poisse ja tüdrukuid ei panda omavahel võistlema.

ÕJ3: *Meie oma kooli kogemus oli see, et esiteks, õpetajad ei võistelnud omavahel. Sellepärast, et ei ole võimalik võistelda poiste klassi ja tüdrukute klassiga. Ja see tähendaski seda, et õpetajad tegid väga head koostööd omavahel. Ja loomulikult kõik ühisüritused mida oodati mõlemalt poolt, kus tõepoolest siis tehti ennast kenasti korda, tõmmati geeliga peegli ees juuksed ilusti-kenasti üle, sellepärast et tüdrukutega mingisugune ühisüritus.*

Eraldi õpetamist põhjendab küsitletu arvates juba kummagi soo erinev lähenemine õppimisele ehk kujunenud stereotüüp õppida. Õpetajad on kogenud, et tüdruk lepib tavapärase reprodutseeriva õppimisega, poiss aga mitte.

ÕN2: *Tüdrukud on nõus ära õppima asja, aga poisid tahaksid õppida rohkem läbi ise tegemise, läbi katsetamise.*

Ning siit juba järgneb, et poiste õpetus paneb õpetaja rohkem pingutama, tundub huvitavam ja atraktiivsem.

ÕJ3: *Poiste klassi tunni ettevalmistamine on tõepoolest ... see nõuab väga palju rohkem läbimõeldud tegevust. See ei ole nii, et ma lähen klassis hakkam nüüd alles raamatust lehekülgi lappima, et mis me täna teeme. Poisteklassi tund peab olema väga põhjalikult ette valmistatud. ...mina olen see*

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

tüüpiline poisteklassi õpetaja, sellepärast et mulle meeldib poistega tööd teha, nad on aktiivsed, nad on ausad, töökad- lihtsalt lust. Ma andsin mõlemas klassis tunde, nii poistele kui tüdrukutele, siis poiste klassis see materjali hulk, mis tunnis läbi võtta, on väga palju suurem kui tüdrukute klassis.

Selgub, ka eraldi õpetades saavad poisid rohkem (nais)õpetaja tähelepanu, kuivõrd nad on huvitavamad ja aktiivsed. Ent tüdrukuid õpetades pingutama ei pea. Nii saavadki kumbki just nende võimetele vastava hariduse, nagu väidab seda juba eelpool kirjeldatud stereotüüp. Samas väidab õpetaja teadlikuna, et ei tohi kumbagi eelistada, mõlema huvi tuleb alal hoida, sest nii näeb ette ametlik agenda

ÕJ3: *Kõigil peab huvitav olema. Tüdrukutele peab täpselt samamoodi need teemad, mis nendele kauged on, kuidagi huvitavaks tegema. Õppimine peabki olema ju huvitav, õppimine ongi ju normaalne elu osa ja me räägime ju elukestvast õppimisest.*

Meessoost direktor ja mõned õpetajad ei poolda aga lahus õpetamist just stereotüüpide tugevnemise pärast ja et sugudevaheline suhtlemine on mingis mõttes vastastikune sotsialiseeriv tegur.

DM: *Seda ma ei poolda (eraldi klasse)... et väärtuskasvatuse saab nagu paraja paugu. Et kui me kasvatame maast madalast õigeid mõtteid, õigeid tundeid, õigeid väärtushinnanguid, õigeid suhtumisi ... et kui me võtame sellise homogeense grupi, et ühes on ainult tüdrukud ja ühes on ainult poisid ja nad üksteist üldse ei taju, ... noh selline robustne näide oleks selline, et poisid homogeenses grupis ropendavad ja sülitavad maha ja teevad midagi sarnast, mida nad siis ei tee, kui nad on tüdrukutega koos.*

Seevastu ministeeriumi tippametnikul puudub nii teadmine kui seisukoht.

AM: *Ma ei tea seda. Selles mõttes, et jällegi, ma ei ole kindel, kas see on efektiivne: kas nad ise on sellega rahul, kas jõutakse kuidagi paremini edasi, kas õpetus on kuidagi spetsiifiliselt poiste või tüdrukute pärane. Ja kui ta on poiste või tüdrukute pärane, siis ma ei tea, kas see on õige, et ta on poiste või tüdrukute pärane Minu jaoks on kogu selles temaatikas suur hulk selliseid tundmatuid*

Poiste ja tüdrukute lahus õpetamise kohta väidab Skelton, et samasooliste grupid tugevdavad traditsioonilisi stereotüüpe, sest õpetajate pingutused kuuluvad õpikeskkonna poistesõbralikuks muutmisele. Tüdrukutele ei pakuta samaväärselt võimalusi teostada oma potentsiaale (Skelton 2001).

Poiste ja tüdrukute eraldi õpetamine on Eestis olnud tihti kõneks kui võimalik lahendus poiste väljalangevusele. Selle tagamaad aga jäävad hämaraks. Eelnev kõnelus lubab arvata, et selle sotsiaalsetel kaastoimetel on oma hind. Mõned on seda ka märganud. Poiste väljalangevus võib eraldi õpetamise korral tõesti väheneda, sest puudub tehtava tühisuses veendumine tüdrukuga võrdlemise ja eeskujuks seadmise läbi. Võib säilida isegi teadmiste staatus nende jaoks. Teisalt väljendus ilmekalt, et tüdrukud ongi vähem väärt, ka õpetaja pingutusi. Vahest on siis siiani püsinud ettevaatlikkus lahus õpetamise ees ka õigustatud, kuigi peamine põhjendus on selle seletustes saamata jäävad sotsialiseerumiskogemused.

Võrdõiguslikkuse diskursus

Sooline võrdõiguslikkus pole probleem, mis paneks õpetaja mõtlema või segaks tema tööd. Kuna pikki aegu on kool deklareeritud sooneutraalseks, ei ole võrdõiguslikkuse diskursus ühiskonnas

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

niivõrd seotud kooliga kui eelkõige tööturuga. Võrdsete võimaluste probleem ei ole koolis nähtav, seda enam, et paremaid hindeid saavad ja edasi õppima lähevad reeglina tüdrukud ning välja langevad poisid. Õpetaja ei tule selle peale, et *normaalne* suhtumine võiks kuidagi tingida ebavõrdsust. Sooneutraalsust on aga ka nimetatud soopimeduseks.

Ametnik seob võrdsuse probleemi pigem vaimse võimekusega.

AM: *Eesti koolis ma ausalt öeldes ei tea, kas see (võrdõiguslikkus) on probleem. Et kuidas õpilased üksteisest eristuvad. Kas see, et osad neist on poisid ja osad neist on tüdrukud või tegelikult on kõige suurem probleem selles, et osad on nupukamad ja teised on vähem nupukamad? Kas me tegeleme lihtsalt selle asjaga, mida on lihtne tuvastada - ja mõned võib-olla potentsiaalselt suuremad probleemid on hoopis tagaplaanil.*

Kuna õpetajaks õppijad juba ongi ühest soost, pole probleemi hoopiski või nagu viitab kõnepruuk: tüdrukud on *vallutanud* kõrgkoolid. Õpetajad aga arvavad, et mõlemaid sugupooli respektieritakse võrdväärselt, pealegi on tööõpetuses nüüd võimalik valida.

ÕJ3: *Aga noh, ega me siin õpetajakoolituses ju sellest soolisest võrdõiguslikkusest ...või neid teemasid suuremalt jaolt ei käsitle. Eks meil on probleem lihtsalt selles, et meil suur osa ongi naisüliõpilased...*

DN: *Tegelikult me arvestame võrdväärselt nii poiste kui tüdrukute arvamusi. See on ka meie väärtustes kirjas. Lapsed saavad valida, mida nad teha tegelikult tahavad. Nii et tüdrukud käivad meil nikerdamas puutööd ja poisid, kellele meeldib rohkem võib-olla kududa.*

DM: *Meie oma kooli vastuvõtu kriteeriumites oleme püüdnud jälgida seda, et poiste ja tüdrukute tasakaal oleks enam-vähem paigas. Võib juhtuda seda, et sarnastel tingimustel me eelistame üht või teist sugupoolt, selleks et saavutada selline ühtlusklass.*

Võrdõiguslikkuse võimalused määrab juba arvuline tasakaal. Liidrid ja lemmikud tekivad direktori arvates muudel kui soolisel alusel.

DM: *Et selge on see, et kolm poissi ja seitseteist tüdrukut ja vastupidi ei ole hea variant eksle. Noh juba seal omavahelise sotsialiseerumise probleemid tekivad ja mis seal salata, tekivad ju igasugused ahistamise võimalused... ma mõtlen vaimset ahistamist. Et ega nende jõujoonte kujunemise vastu ei saa nagu üheski koolis. Ikka on olemas liidrid, on arvamuslimidrid, on olemas popimad ja mittepopimad ja selle vastu ei saa..*

Võrdõiguslikkus aga võib viia hoopis iselaadse karmuseni.

ÕJ2: *Võrdõiguslikkus tähendab, et samasugustes oludes oleksid kõik võrdsed. Tudengite töid parandades ei vaata ma nime, ma ei taha, et see mind kallutaks, või siis stipendiumitaotluste juures. Või et peaksin arvestama, et tüdruk kasvatab last. Kui on üks olukord, tuleb lähtuda selle tingimustest ja kes see inimene on, mitte tema soost.*

Meie küsitatud haridustegelased ei seo nende eneste tajutud kohtlemise erinevust võrdõiguslikkusega. Üksmeelselt ollakse veendunud kooli sooneutraalsuses, kui just pole nii, et kooli poistesõbralikkuses tuleb kahelda. Ent ka see ei pane veel kahtlema kooli soolise ebavõrdsuse ilmingutes, mis näib olevat muu reaalsuse teema.

Sooline vägivald

Vägivallast räägitaksegi enamasti soolisuse võtmes. Et vägivaldus kuulub pigem meheks olemise juurde, peetakse ajalooliseks tõsiasjaks. Ka elukutsed, milles sisaldub vajadus vägivalduseks, on olnud meeste pärusmaa nagu sõjaväelase või politseiniku kutse. Vägivald on seondunud jõu ja võimu kehtestamisega, vastupanuga ja eeldanud füüsilist jõudu. Ajalooliselt on vägivalda põhjendatud naiste ja laste kaitsmise vajadusega. Arvatavalt ka nende elukutsetega seonduv mees-identiteet on kasvavaid poisse inspireerinud võitluslikkusele. Meeste suurema agressiivsuse taga on siiski eeldatud osalt ka hormoonide mõju, märgib Hines (2008). Soostereotüüpide mõju võib seda võimendada. Koolide vägivalda-avaldused on tugevalt soolistunud ning sellega ollakse harjunud. Lastega töötanud inimestel on selge käsitlus, kuidas erineb poiste vägivald tüdrukute omast, ja näiteid on ohtrasti. Soolisel alusel saab vägivalda ka klassifitseerida füüsiliseks ja vaimseks ehk kummalgi sugupoolel on omad relvad ja eelistused.

AN: *Lihtsalt tüdrukute vägivald on teistsugune. Rohkem vaimne vägivald ja poistel on füüsiline. Vägivald on see mõlemal juhul. Ent pole teada, kumb vägivald valusam on. No kui tolerantsust on ühiskonnas üldiselt vähe, siis eks ta siis peegeldub igal etapil.*

DM: *Poiste puhul pigem siis füüsiline, tüdrukute puhul pigem vaimne. Et tüdrukud oskavad halvemini öelda, tüdrukud oskavad kavalamalt manipuleerida, miks see nii on, ma ei oska sellele vastata. Ju see füüsilise... või loodusega nagu seotud on. Et tüdrukutel seda järelkult ei ole aastatuhandeid vaja olnud ja võib-olla siis sellepärast on see vägivald selline.*

ÕJ2: *Kiusamisviisid on erinevad. Poisid vehivad rusikaga, tüdrukute haiget tegemine on psühholoogilisem. Aga on olnud ka tüdruk, kes surus teisi peadpidi WC potti. On vägivaldseid tüdrukuid, neid on muidugi vähem. On ka poistele jalaga äsämist 5-6 klassi tüdrukute poolt – neil muid vahendeid ei olnud. Küsin: miks löid. Aga ta noris.*

Poiste vägivald on nähtav, tüdrukutel varjatud ja vinduv, nii väidavad küsitletud kui nt. Judith Strömpli uuring (2008). Nähtav vägivald mõistagi äratub tähelepanu ja paneb reageerima. Vägivaldsust seletatakse intervjuueeritavate poolt kujuneva seksuaalsusega, laste sotsiaalse taustaga, kooli kliimaga, poiste vajadusega kehtestada oma liidriroll.

DN: *Poiste puhul hakkabki seesama liidrirolli mäng peale, ehk keegi tahab mõjutada teiste arvamust. Tüdrukute puhul toimub see palju tagasihoidlikumalt. Ja kui poiste puhul paistab see välja, siis võib-olla räägitakse ka poistest rohkem. Tüdrukute puhul ei paista see nii välja ja tihtipeale tüdrukud ei kipu sellest ka rääkima.*

DM: *Et kui me võtame need madalamad kooliastmed, mis on see tüüpiline probleem, et poisid sikutavad tüdrukuid patsist ja teevad muid rumalusi. Et see on võib-olla selline arengufaas inimesel, kus hakkavad välja arenema teatud arusaamad vastassugupoolest ja siis tekib see tähelepanu võitmise vajadus.*

ÕM: *Aga poistevahelist seda asja on nagu rohkem, aga see on ka sellest võib-olla, et mehed tahavad panna paika hierarhiat, kes on tähtsam, kes on vähemtähtsam*

Tüdrukute vägivalda märgatakse rõhutatult ebameeldivama, salakavala ja manipuleerivana. See tundub olema kui harjutataks rahvatarkust, et mees on pea ja naine see kael, kes pead keerab. Ametnik väldib endiselt selle seostamist sooga.

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

ÕM: Mida on õpetajad nagu rääkinud või tähele pannud, ütleme mütoloogilisel tasandil, et tüdrukud keeravad mõnikord poisse üles ja poisid teevad tembu ära ja jääb süüdi..

ÕN2: See on nagu väga selgelt küll näha, et kui poistel mingisugune jama või asi on, siis poisid võivad paar toud anda ja peavad oma väikse madina ja pärast nad lepivad ära ja on jälle sõbrad. Aga et kui nagu tüdrukud ikka... siis nemad nagu ussitavad kaua

AM: Aga teisest küljest, vaimne vägivald võib olla palju peidetum ja oluliselt vastikum. Mõneti on see erinevus selgitatav erineva sotsiaalse taustaga ja piirkonnad, kus koolid asuvad on erinevad. Ja siit võib tulla see erinevus. Teine aspekt on seal ilmselt kooli juhtkonna või kogu selle kooli kliima küsimus,

Poiste ja tüdrukute vägivaldse käitumise erinevust rõhutas enamus intervjueritud. Vägivaldsuse kutsub esile, kui keegi teistest erineb, seda kummagi soo puhul. Erinevaid kiusavad ka sookaaslased. Turvaline on olla tavaline. Seejuures pole olemata ka tüdrukute kaklused, ehkki arvatakse, et loodus on tüdrukule kaasa andnud tagasihoidlikkuse.

ÕM: No eks see sarnane olemine on esiteks tõesti nagu selline turvalisuse küsimus ja siis kui keegi on teistmoodi, siis see on juba julge tõesti. No see on jälle niisugune nagu linnalegend, aga arvatakse, et kui tüdrukud kaklevad väga harva, siis see on võib-olla palju metsikum kui poistel.

DM: Tüdrukutel on kohati... selline õelus. See ei pruugi olla, aga see, et teine tüdruk on teistsugune, see et ta ei käi võibolla nii riides, nagu see ringkond, kellega tema suhtleb.

ÕN1: Noh eks mõni probleemne tüdruk ilmselt suudab lüüa ka ja naiste kätš pidigi hullem olema. Aga ma arvan, et see probleem on ikkagi selles, et see laps ... ta ei saa iseendaga hästi läbi ja tal on... on vaja abi nüüd talle leida. Aga poisid kindlasti, et nad on äkilisemad ja vahetumad ja pole õpetatud neid võib-olla emotsioone...

Vägivaldsus seotakse paari õpetaja poolt laste oskamatuslega tulla enesega toime ja lahendada probleeme ning suurem tähelepanu sellele võiks aidata vägivalda vähendada. Õpetaja tunnistab, et liiga vähe tegeldakse koolis laste eneseregulatsiooniga. Ühiskond aga aitab hoopis vägivaldsusele kaasa, sest seda kultiveerib pidevalt meedia.

ÕN1: Et nad vaatavad neid saateid... Sest lapsed on väga teadlikud, kuidas keegi kellelegi kirve pähe löi või mis toimus. No see on viis lahendada asju. Ja multikad ja asjad kõik on ju täis seda, et kui ei meeldi, löön maha! Ja ta ütleb ka seda.

Kõneldut tõlgendades on põhjust arvata, et poiste domineeriva jõudu teostava vägivaldsuse taga on ühiskondlikud ootused või lausa hegemoonilise maskuliinsuse ettekirjutised. Kumbki osapool harjutab neile iseloomulikke võimustrateegiaid, mis on sugupoolte vastasseisude ajaloo jooksul kummagi jaoks osutunud toimivaks. Seotuna nn uue tüdruku tulemisega muutuvad ka tüdrukute vägivalla vormid ning sotsiaalne kontroll seda piirata on varasemast ebalevam.

Ministeeriumi ametnik jääb soolisuse rolli hinnates ettevaatlikule seisukohale:

V 1: Ma ei tea, kas need nihked võivad olla ka soolisusest tingitud. Tõenäoliselt see vägivald võib olla natuke erineva sisuga poistel ja tüdrukutel. Aga teisest küljest, vaimne vägivald võib olla palju peidetum ja oluliselt vastikum. Mõneti on see erinevus selgitatav erineva sotsiaalse taustaga ja piirkonnad, kus koolid asuvad on erinevad. Ja siit võib tulla see erinevus. Teine aspekt on seal ilmselt kooli juhtkonna või kogu selle kooli kliima küsimus.

*

Poiste vägivaldsust inspireerib uuringute alusel hegemoonilise maskuliinsuse kuvand. See on konstrueeritud suhtes naisesse ja alistatud maskuliinsustesse. Oma positsiooni tuleb järjepanu tõestada ja kätte võita – läbi domineerimise ja väljakutsuva käitumise (Skelton 2001).

liri laste alakultuure uurides on täheldatud, et tüdrukuid on nähtud kui reostumise allikaid, tüdrukutega seotu on poiste poolt samane plekiga mainel. Seda näitab poistepoolne tüdrukute kohtlemine. Kõik see viitab suhtele lastekultuuri ja laiema võimusuuhete kultuuri vahel. Noori tüdrukuid seksualiseeritakse rohkem kui poisse. Poiste suhteid struktureerib maskuliinne identiteet. Paljud poisid soovivad näida mehed ja olla karmid, mis teeb neil raskeks rääkida oma tunnetest. Individuaalses intervjuus rääkisid paljud poisid oma isiklikest tunnetest ja haavatavusest koolis. Et olla konformne maskuliinsetele normidele, seob see poisse ja jätab järele vähe võimalusi väljendada oma tundeid (Editorial 2005).

Judit Strömpl on Eestis uurinud koolivägivalda laste arusaamades aastail 2005-2007. Vägivald kuulub poistekultuuri ja poiste soolise identiteedi juurde. Vägivalla eesmärki on nähtud isikliku positsiooni parandamises, kusjuures tugevama õigusi sunnib taotlema kooli konkurentsiohustik, mis mõjutab ka suhteid. Oma positsiooni eest võitlevad mõlema soo esindajad. Kas oled poiss või tüdruk, sellest sõltuvad ka enese maksmapaneku viisid. Füüsiline jõud, julgus ja osavus kuuluvad poistele, tüdrukute puhul mõjub füüsiline jõud hälbiva käitumisena, nende relvad on verbaalsed – sõim, tagarääkimine, kuulujutud. Poiste kaklemist aktsepteeritakse, tüdrukutevahelisi arveteklaarimisi taunitakse. Tüdrukud näevad vägivalda ka seal, kus poisid seda ei taju, ja neil kutsub see esile rohkem negatiivseid tundeid. Vaimne vägivald on füüsilisest keerulisem ja tekitab rohkeid probleeme. Kaklust, mida kirjeldati poiste tavalise enese maksmapaneku viisina, peetakse ausamaks ja võrdsemaks, peksmist aga alandamiseks. Seisukohad, kuidas end kaitsta, olid sarnased nii poistel kui tüdrukutel: kui lüüakse, löö vastu (Strömpl 2008).

J. Kruusvalli Tallinna 8 klassi õpilaste riskikäitumise uuringus sajandi algul selgub, et rohkem kui pooled õpilastest on langenud vägivalla ohvriks, kusjuures korduvalt kiusatuid on enam poiste seas. Loota tütarlaste instinktiivselt hoolivamale ning ennast säästvatele käitumisele enam ei tasu – suitsetamises, uimastite ja alkoholi tarbimises ning purjusoleku sageduses soolisi erinevusi enam ei ole. Peaaegu kõigis loetletud riskirühmades – halb õppeedukus, suitsetajad, peksjad, seksuaalvahekorda kogunud, koolist puudujad, narkootikumi tarbijad, sageli purjus olijad, kiusatavad – oli poistel tüdrukute ees ülekaal, kohati oli see mäekõrgune. Vaid elutüdimuses ja väsimuses ületasid neid poisse oluliselt (Kruusvall&Tomson 2004).

Eeloleva pinnal võib väita, et tüdrukute vägivaldsus häirib poiste omast rohkem nii intervjuerituid kui uurijaid, nähtavasti on üldisemalt vähenemas harjumuspärane naissoo lepitav ja vastuolusid leevendav mõju. Enese maksmapanek on samaväärselt saanud oluliseks ka tüdrukutele ja koolis treenitud soospetsiifiliste relvadega sisenetakse ühiskonda võitma enesele positsioone. Ridade vahel on aimatav mure meessoos väheneva jõuvaru pärast, kelle puhul siis vägivald on tunnustatud normaalseks kui selle jõu demonstratsioon. Mure tuleviku pärast ilmutabki end selles, et kui nüüd ka tüdrukud..... kes naistena on suutnud olla tavapäraselt ühiskonna sanitarid.

Mees- ja naisõpetajad ja nende erinevused

Õpetajaskonna sooline proportsioon koolis on erutav ning taas ja taas esile kerkiv diskursus. Kahe soo arvuline vahekord püsib ebaloomulik mitte ainult Eestis, vaid on naissoo suunas kaldu ka teistes Euroopa riikides. Eestis on arvud drastilised: üldhariduskoolides on 14% meesõpetajaid ning 86% naisõpetajaid. Tasapisi on sellega harjutud, ent mitte hakatud seda pidama loomulikuks. Meie intervjueeritavatele jaoks oli see teema tundlik ning pakuti mitmeid seletusi, miks taoline olukord püsib, mida ta enesega kaasa toob ja millest kooli ilma jätab. Olukorda lugesid ebaloomulikuks mõlemast soost intervjueeritavad.

Kooli formaliseerituse ja toodangumudeli kihtide alt tõuseb kõnelustes jõuliselt esile arusaam, et õpetaja on siiski kasvataja, antud juhul siis mehelike ja naiselike elumudelite esindaja ning nende pinnal toimija. Meesõpetaja olulisust kasvatajana ning sellega seonduvaid nüansse tõid esile kõik intervjueeritud.

AN: *Et aga... no kool võiks olla ikka nagu ühiskonna minimudel, seal on kaks sugupoolt ja see võiks olla tasakaalus. Muidu juhtubki see, et osad naised võtavad meeste rolli lihtsalt.*

ÕM: *Aga et noh, ideaalis ju õpilane, laps, vajab eeskujusid, nii isa kui ema eeskujuga, nii ka mees- ja naisõpetajat. Et näha maailma laiemalt, avaramalt. Kui kogemused on väga ühekülgised, siis maailmapilt on natukene kitsam.*

ÕJ2: *Praegused noored ongi näinud ainult naisõpetajaid. 60 aastat on kasvatatud naisõpetajate käe all. Noored peaksid koolis nägema ka mehi, et siduda meest ja õpetajaks olemist. Poisid ei lähe selle ameti peale. Kui lapsed näevad vaid naise enda ees, ei kujune ka positiivset mehe mudelit.*

ÕN2: *Võib-olla selles mõttes on oluline, et lastel oleks ka pilt sellest, et ongi mõlemad. Et ka mees on õpetaja. Mitte ainult direktor ei pea olema mees.*

Siin vaatab vastu tõsiasi, et enesestmõistetavalt juhib ka nii asümmeetrilise soolise koosseisu puhul kooli mees. Mõlemast soost õpetajad esindaksid tasakaalustatud pilti nii ühiskonnast kui haridusest. Üksikemade lapsed ei kohtu mehe rolliga ka koolis.

Õpetaja on eeskujuga, õpetaja aitab kujuneda noore inimese identiteedil, mõlemast soost õpetajaid vajaksid nii poisid kui tüdrukud, sest maailmakäsitlus, mida õpetajad esindavad, erineb sooliselt ja rikastaks õpilaste maailmapilti.

ÕM: *No ma arvan, et lihtsalt poistel on natuke eeskujusid vähemaks jäänud. Tüdrukutel niisamuti. Ja maailm on natuke ühekülgsemaks läinud.*

DM: *Väga raske on naisõpetajal edasi anda neid signaale, mida noh meesõpetajad annavad ja vastupidi. Et... ma arvan, et see, et meesõpetajaid vähe on, see on probleem nii õpilaste jaoks, probleem õpetajate jaoks kui tervikuna kooli jaoks. Aga üldiselt juba see erinev käsitlus, maailmavaade, kahjuks mehed näevad ühtemoodi, naised teistmoodi, see mõjuks nagu lastele rikastavalt. Kui võtaksime näiteks mingi ajaloo kursuse, siis kõik see ülejäänud, taustainfo, näited, probleemipüstitus, on naiste ja meeste puhul erinev tõenäoliselt.*

Õppejõud leidsid, et identifikatsiooniprobleemid ning õpetaja soolisusest lähtuv mõju jääb täna tähelepanu alt välja. Ka õpetajad ise ei taju enese soolist mõju.

ÕJ2: *Õpetajad ei taju enese soolist rolli, enese soolist mõju. Et kui olen naine, kuidas mõjun poistele ja kuidas tüdrukutele. Või kuidas mõjun kummalegi, kui olen mees.*

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

Meesõpetaja tajub rohkem oma soost õpilaste probleeme, saab olla usaldusalune; meesõpetajate puudumine paneb poisid halvemasse olukorda.

ÕJ2: *Tüdrukute rutiinsete probleemide kohta saavad nad naisõpetajatelt küsida. Ent kelle juurde saavad minna poisid oma probleemidega? Mehed mõistavad poisse paremini, naised tüdrukuid. Me ei pruugi leida poiste probleemidele lahendusi. Naisõpetajad ei mõista poisse ja need langevad välja.*

Arvati aga ka, et mehe õpetuse kaal on suurem.

DN: *Võib-olla tema sõna maksab mõnes kohas rohkem, kui maksaks naisõpetaja sõna. Ütleme jõulisemad eri...ained, nagu füüsikaõpetajaks mees. Ja kogu selle aine vedamine meesõpetaja poolt võib-olla toekam. Naisõpetaja eelised on teatud vanuseastmes. Nad tunnetavad seda, mida meesõpetaja ei tunnetata. See... algklassi lapse suhe õpetajaga... naisõpetajal on teatud eelised, mida võib-olla meesõpetaja ei märka.*

Teisalt leiti, et sugu ei tee kummastki paremat õpetajat, kõik sõltub isiksusest. Õpetaja professionaalsust sugu ei mõjuta, mõnel juhul teeb kvaliteetsemat tööd naisõpetaja, sest meest kannustab rahavajadus rohkem koormust võtma .

ÕJ3: *Ma arvan, et õpetajate hulgas on ikka väga erinevaid tüüpe, et ega naisõpetaja oskab enda eest ikka ka piisavalt hästi seista ja... et mehed töötavad ju koolis tavaliselt pooleteise koormusega, et suuremat palka saada... ma arvan, mulle tundub, et naisõpetajate hulgas on rohkem neid, kes siiski mõtlevad sellele oma töö kvaliteedile. Et see, et ma annan 36 tundi nädalas kvaliteetseid tunde, no see on müüt.*

Meesõpetajate harv esinemissagedus võib anda neile lisaväärtuse ja nagu poistele, nii ka temale antakse rohkem andeks. Meeste vähesus loob nende eristaatuse.

ÕN1: *Ütleme ausalt – kui mees on koolis, siis ta on juba rõõm omaette. Et mõnikord tunnustatakse seda meest ainult selle eest, et ta on mees. Kas ja mis ta seal tunnis täpselt teeb, kui kaugele ta lapsed viib... No igal juhul küsitakse alati, mitu meest teil koolis on. Aga üldiselt ma tahan öelda, et ei saa koolis ka hinnata meest ainult selle järgi, kas ta on mees.*

ÕN2: *Selles mõttes võibolla ei ole väga võrdõiguslik, et kui nüüd objektiivselt vaadata... et kui on üks ja seesama töö tehtud, siis võibolla tõesti mõnda meest kiidetakse rohkem, kui võibolla sama töö eest siis naisalluvaid.*

ÕJ2: *Ootused kummalegi... meesõpetaja puhul on nii, et tule ainult kooli! Neile enam ei pandagi ootusi, et nad oleksid head õpetajad, vaid et nad vaid tuleksid kooli. Teatud piirini antakse ka meesõpetajatele rohkem andeks.*

Ministeeriumi ametnik pakub välja mitmeid kordi avalikult kõneks olnud lahenduse, ehkki teab, et seda rakendada ei saa. Kumab läbi, et koolis on mees parem selle läbi, et on mees

V1: *See muidugi on ka selline minu omapärane eeldus, mis ei pruugi vastata tõele, et meesõpetaja saab meesõpilasega paremini hakkama kui naisõpetaja meesõpilasega. Ma ei tea seda. Kas te olete nõus näiteks sellega, et maksta meesõpetajale poole rohkem palka kui naisõpetajale, selle jaoks, et saada meesõpetajaid kooli?*

Nii nagu poisid on toimekamad, on ka meeste õpetatavad ained peamiselt tegevuslikud

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

ÕM: *Ja mis on veel huvitav tendents, et kui vaadata, kes on meesõpetajad koolis, siis need õpetavad tavaliselt kehalist kasvatust, poiste tööõpetust ja humanitaaraineid. Aga reaalseid õpetavad tavaliselt naised.*

Soolisusest rääkides tõusis kõneks kooli institutsionaalne raamistik, mis öeldi mehele olevat kitsas ja teda alla suruv, ent naine talub seda paremini.

ÕN1: *Nad (meesõpetajad) on andekad ja loovad. Ja siis nad lähevad sinna selle rütmi sisse ja ... kuskil nad vajuvad ikkagi ära, just noored kolleegid, õppisime koos. Et see kool annab ikkagi neile mingid hästi kitsad raamid ja võib-olla nad ei taha nendesse raamidesse jääda. Ja sellepärast kaovad ära koolist.*

Meesõpetaja erakordsus sütitab laste huvi, ootused temale võivad olla teised kui õpetajale tavaliselt ning poiss võib temalt otsida just seda, mida ühiskond mehe rollile ette kirjutanud.

ÕN1: *Ma olen märganud lihtsalt seda, et algselt ikkagi tormi joostakse meesõpetaja kas ringi peale või mingi aine peale. Aga just... poisid eriti kuidagi ei anna andeks, kui see mees on siis samasugune nõudlik kui naine. Nad ootavadki temalt rohkem semulikkust Kusjuures mehed võluvad lapsi. Mul on endal teismelised suured 16-15-aastased lapsed. Ja algselt, kui ajaloo õpetaja on mees, siis ta on ikkagi väga tore. Poisis on vaimustust ja... just see võimutaotlus on selles mehes, meesõpetajas. Seda poisid ootavadki, seesama, et poisse sütitatakse ka siis ambitsioonikaks. Ja see mees saab seda lihtsamini teha, kui naised, kes räägivad, et õppige hoolega ja jõuate kaugemale, kui te õpite.*

Meesõpetaja võib kõneldut tõlgendades poisi jaoks kui rollimudel kanda seda ühiskonna võimalusterohkust, mis meestele kuulub, ning naisõpetaja ei suuda seda kindlasti. Meesõpetaja on rariteet. Meeste vähesus paneb kaaluma nende väärtuse üle ja toob päevavalgele, et mõnes mõttes võivad nad tänu soole saavutada koolis eeliseid. Ka nemad saavad andeks, nad võluvad õpilasi ning nagu poiste jaoks, nii ka meeste jaoks võivad kooli jäigad raamid olla ahistavad ning vähendada nende liikumisruumi. Naisõpetajate puhul viimane asjaolu arvestamist ei vääri.

Tavapärane soorollide mudel näib toimivat ka siis, kui keskkond on läbini feminiseerunud. Leplikust kohusetruust kunagisest koolitüdrukust on saanud samasugune õpetaja.

*

Diskursus mees ja naisõpetajate erinevusest ja kummagi eelistest on pärvinud eri vaatenurkadest tähelepanu ka rahvusvahelises teaduskirjanduses. Reay vaatleb naiste tulemist kooli õpetajaks seotuna põhikooli curriculumi pastoraalse aspektiga (toetudes heale õpilasetundmisele suunatakse ja valitsetakse asjaosalisi pehmelt). Naise kui ajaloolise hoolitseja roll tundus koolile sobivat, et kergendada õppimist, mis oli valdavalt reproduktiivne. Passiivne roll teadmiste suhtes kuulus nii (nais)õpetajale kui õpilastele. Täna määravad traditsioonilisel haridusturul hinda klassikalised meeskvaliteedid nagu võistlus ja individualism, ratsionaalsus ja instrumentaalsus. Naisõpetajad ei pruugi olla enam sensitiivsemad, kuivõrd viimane sõltub rohkem staatusest kui soost (Reay 2001). Ehk täna on õpetaja kui kasvataja roll taandunud.

Lahelma kirjutab, et meesõpetajate puudusest kui probleemist on hakatud rääkima juba alates 19. sajandil (Eesti jaoks kujunes sellest probleem peale 2. maailmasõda). Mure seondub oletatavate puudujääkidega poiste kasvatuses, kes vajaksid mehe mudeleid. Ka õpetajakutse staatus ja parem koolikliima vajaks rohkem mehi kooli. Tema uuritavad on oma koolimälestustes väitnud, et meesõpetajad on pingevabamad ja huumorimeelsed, naisõpetajad kohusetundlikud ja tegelevad

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

igavusega. Naisõpetaja kuvand oli negatiivsem. Ent õpilaste arvamuste uuringus selgus, jooned, millega õpetajaid väärtustati, ei kuulunud soo juurde, kesksed olid professionaalsuse kvaliteedid. Lahelma väidab, et sugu ei ole noore inimese refleksioonis õpetajast kõige tähtsam. Teisalt aga ilmneb, et mehed ei taha olla koolis kontrollitud naiste poolt (Lahelma 2000)

Siiski väärrib arutamist, kuidas võiksid mehed rikastada pedagoogilist konteksti. Davison ja Nelson lähtuvad mehelikkuse paljususe mudelist, mida võiksid noored identiteedi loomisel vajada. Mida võib mees anda õpetamisele kui mees? Nad väidavad, et viimasel paarikümnel aastal seotuna poiste kooliedu ja eneseotsingutega vajavad nad rohkemaid mehe rolli mudeleid ehk mitmekesisust, sest küsimuseks on saanud, kuidas võib sugu muuta õpilase sotsiaalset ja hariduslikku elu. Ent pole defineeritud, milliseid rollimudeleid poisid ja noored mehed vajavad. Ka meesõpetajad ei tea, mida nad võiksid õpilastele pakkuda rollimudelitena. Pole vaadeldud, millisel teel võiksid meesõpetajad täita seda vajadust. Puudub või ollakse vastu nähtuse kriitilisele analüüsile. Nüüdisaegne refleksiivne õpetamise praktika võiks haarata ka soolise prisma (Davison&Nelson 2011).

Mees- ja naisõpetajate probleem on mitmetasandiline ja selgelt koolielu häiriv. Täna ilmub see uues võtmes kui võimalus variatiivsuseks koolis. Võimalik, et probleemiks saab meesõpetajale kujunenud oludes tema enese identiteet. Intervjueeritute tekstide tagant kumas vastu soov, et õpetaja oleks taas kasvataja läbi nende mõjude, mida kumbki sugu eneses kannab. Kindlasti pole see soov enam vanade karmide patriarhaalsete mudelite tagaigatsemine.

Koolist väljalangevus ja ebaproportsionaalne sooline koosseis haridussüsteemis

Need kaks on omavahel seotud ilmingud, kuivõrd välja langejad nii õpilaste kui õpetajate seast on enamuses meessoost. Meie tavapärasel kõnepruugis teame seda kui hariduse feminiseerumist – arvuliselt on naissoo ülekaal vägev, paraku aga mitte väärtuseliselt. See aga oleks hoopis omaette teema. Avaliku meedia seletustes domineerib arusaam, et kool ei sobi poistele, et kooli õppemeetodid on igavad ja vananenud. See tähendab vaikumisi arusaama, et tüdrukute jaoks käib kool küll.

Meie intervjueeritute tähelepanekuil peegeldab kooli sooline koosseis kummagi soo erinevat käitumist ühiskonnas laiemalt. Meessoos esindatus nii kraavis kui tipus on ülekaalukas. Naise alalhoidlik instinkt aitab neid äärmusi rohkem vältida.

ÕM: *Poiste puhul on ju nähtav nagu see asi, et poisid, kas jõuavad tippu või kukuvad ära. Tüdrukutel... nad on nagu keskmised, et kui naine, või tüdruk ütleme, ebaõnnestub, siis see ebaõnnestumine ei saa olla nii kolossaalne.*

ÕJ3: *Ma arvan, et kui nad (naissoost õpetajad) veel nii emalikud ka ei oleks, siis see väljalangevuse protsent oleks veelgi suurem. Sellega nad ikkagi hoiavad...käivad pinda küll, aga nad hoiavad neid koolis.*

Haridussüsteemi nn feminiseerumine on kauaaegne ja kõigile haridussüsteemi tasanditele ulatuv probleem. See on häiriv ja ebaloomulik ja sellega oleks kõigi intervjueeritavate arvates oluline tegelda. Poisid hakkavad kaduma põhikooli lõpul ning potentsiaalse haritlaskonna taimelavas, gümnaasiumis on neid alles kolmandik.

ÕJ1: *Vahetegemine algab, kui avastatakse, et gümnaasiumis on 70% tüdrukud. Siis muutuvad poisid haruldaseks.*

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

AN: Loomulikult on oluline ühiskonnas saavutada olukord, kus haridus ei oleks ainult naiste tegevus, sest tegelikult ikkagi, mis seal salata, kõrgharidus on samamoodi naiste tegevus ja.. Et igal juhul tuleks meil püüda nende stereotüüpide murdmisega tegeleda. Et üldhariduskoolis... mehi peaks ikkagi oluliselt rohkem olema õpetajate hulgas

Peamisi seletusi hariduse feminiseerumisele on väikesed palgad, milleni jõudsid ka kõik intervjueeritud. Mees ei saa säilitada traditsioonilist perekonnapea staatust, pealegi alandab nii väike palk meest. Et palga püsiv väiksus võiks olla õpetajaskonna soolise koosseisu tulemus, mis ühiskonnas kooli perifeersesse asendisse arvab, see polnud kõneks. Valitseb arusaam, et amet määrab palga

ÕN1: Me käisime seal miitingul, kus noor meesõpetaja ütleb, et kas mul on midagi viga, et ma sellise palga eest töötan? Ega esimene asi on ikkagi raha. Kui me räägime ikkagi stereotüübist, et mees on see perekonna pea, kes toob raha koju, siis õpetaja ei ole see perekonna pea. ... ja ma arvan, et see on ikka kaua olnud ja jääb veel pikaks ajaks.

ÕJ2: Et miks on valdav enamused naised, siin on peamine seletus: palk. Õpetajakoolituses õppijad ütlevad: mulle meeldib see töö, aga kui minust saab abieluinimene, pean hakkama peret ülal pidama ja siis ei ole raha. Ütleja oli poiss.

Palga problemaatilisust toetab loomulikult teine stereotüüp, milles ei kahelda: mees peab toitma pere. Ja et see omakorda aitab õigustada naiste madalamaid palku, seda üldises plaanis ei teadvustata.

Feminiseerumine taastoodab iseend. Leitakse ka, et õpetaja-amet ongi rohkem naistele sobiv naise loomuomaduste pärast. Ja et just nendesamade loomuomaduste pärast ongi see amet naiselik, tema staatus ühiskonnas madal ning taolise ameti pidamine alandab meest.

DM: Naiste selline teenindamise, hoolitsemise, suhtumise, empaatia, enesest andmise võime ja vajadus ja oskus on suurem kui meestel. Noh juba emarollist tulenevalt. Ma ei oska seda seletada aga... aga kui sa oled koolis nagu õpetaja, siis sa ei ole nagu kõva mees. Ja Eesti mees tahab olla kõva mees.

ÕN2: Võib-olla on ka see ühiskonna suhtumine, et... et võib-olla mõeldakse, et sa pole nagu õige mees, kui sa lähed kooli tööle. No kui ma nagu iseenda peale mõtlen, siis kunagi on olnud minu elus periood küll, kus ma nagu mõtlesin, et ma parem ei ütle, et ma olen õpetaja. Siis praegu ma ei põe seda. Mu töö meeldib mulle.

ÕM: Kui räägitakse õpetajast, siis räägitakse enamasti nendest inimestest, kes on vanemad naised. Et see on nagu tüüpiline ettekujutus õpetajast.

Kaks õppejõudu leidsid, et kooli feminiseerumise taga on ka meie ajalugu.

ÕJ: Algakoolis on kõik naised – see on kinni ka traditsioonis ja suhtumises. On selline suhtumine, et kui mees on lasteaias ja algklassides tööl, vaadatakse imelikult. Siin mõjus kaasa sõda – mehed olid tapetud, naised sattusid kooli tööle, seal oli kergem. Haritlased viidi Siberisse. Nüüd on haridus naiste pärusmaa. Õpetamine võib meeldida ka meeste poolelt. Ühiskonnas on aga kuvand, et kui on meesõpetaja, siis mis tal viga on.

Mehi peletab õpetaja-ameti nõudlikkus. Hoopis ootamatu nurga alt ilmneb, et mehi peletab koolist ka koolitöö raskus. Üks põhjusi on lühike karjääriredel. Ning taas – naise sitkus ja vastupidavus päästab kooli.

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

DN: *Õpetaja amet on tegelikult üks raskemate ametite killast. Et siin on võib-olla ka see pool, et kes on kangem? Kes naine või mees? Kes alati veab rohkem elus läbi tegelikult. Et väga paljud meie noored mehed ei ole valmis sellist koormat vedama.*

Meeste vähesus ning väljalangemise probleem toovad kaasa, et poisid pälvivad rohkem tähelepanu ning tüdrukud on veelgi enam tagaplaanil

ÖN1: *Proovime küll suhtuda poistesse teistmoodi ja, aga... Minu arvates on isegi nii, et mõnikord me liiga püüame. Mida rohkem seda räägitakse, seda kunstlikumaks me läheme ja me ei ole enam nii loomulikud suhetes lastega, et proovime neid poisse... ja tüdrukud on jäänud tahaplaanile. Mis me näeme, on noorte alkoholism, just tüdrukud. Suitsetamises tüdrukud. Et nad kuskil on haiget saanud. Ja võib-olla selles samas, et naine püüab nüüd poissi hoida.*

Tüdrukute väärtust ei tõsta nende arvuline ülekaal. Loogiliselt järgneb siis, et poisid ja mehed saavad andeks, sest neid on vähe. Kindlasti mõjustab see neid isiksustena ja kindlasti mitte soodsas suunas, kui mõelda pingutustele hariduse nimel.

Ametniku jaoks pole väljalangevuse probleem sooline, vaid pigem isikutega seotud. Miks just poiste isikuga, seda ei kommenteerita

AM: *Põhikoolis on ikkagi selgelt see, et see olemasolev keskkond osutus sellele persoonile ebasobivaks. Mis muidugi tähendab seda, et peab uurima seda, mis on siis see, mis oleks pidanud olema sobiv.*

*

Rahvusvahelises erialakirjanduses on kooli ebaproportsionaalne sooline koosseis palju analüüsitud teema. Harjumuspärane korduv seletus on, et tüdrukute käitumine sobib traditsioonilise õpilase rolliga ning naisõpetajad on koolis eelistatud tänu naise võimekusele hoolitseda, mis sobib hästi kooli pastoraalse aspektiga. Naisega sobib ka passiivne roll teadmiste edastajana (mitte loojana) ja õpilase roll reprodutseerijana, õppekirjanduse sisu sobib samuti rohkem tüdrukutele nagu ka uued õpetussüsteemid (Reay 2001, Skelton 2001, Burman 2005). Kohtab halvustav-murelikke repliike, et naised on vallutanud haridussüsteemi. Kooli orientatsioon tüdrukutele näib nähtavaid ilminguid vaadeldes olevat väljaspool kahtlust.

Poiste mahajäämus kooliedus ja võimekuses on mitmeplaaniline. Statistika näitab, et poisid ei tee kodutöid, poistel pole huvi, kodutöödele pühendatud aeg suureneb poiste kahjuks. Lasteaias on poisid kaks aastat tagapool kirjutamises ja lugemises Kolm korda rohkem on poistel kui tüdrukutel diagnoositud hüperaktiivsust, düsleksiast, autismi. Ka kolledžites ja ülikoolides täheldatakse meeste alasaavutatust ja madalamaid hindeid. Tõuseb tüdrukute osakaal lõpetanute seas. See on probleem ühiskonna tasandil ning keegi ei saa aru, mis läheb valesti, et meie noored mehed on taolises positsioonis (Wiens 2006).

Kooli feminiseerumisega kaasnevad tüdrukute paremad tulemused mitmetel aladel ning tippsaavutused ka traditsioonilistel maskuliinsetel aladel. Tüdrukud saavad kõrgemaid hindeid enamustes ainetes. Akadeemilise survega on saavutatud, et tüüpiline tüdruk on hea kõvasti töötav õpilane (Gordon 2006, Burman 2005).

Konservatiivselt tiivaldab, et kooli orientatsioon tüdrukutele kahjustab ning marginaliseerib poisse ja tuleb tekitada poliitika, mis keskenduks poistele. Veelgi rohkem tuleks kooli tuua traditsionaalseid vorme nagu karmi distsipliini, mõõdikuid ja konkurentsi. Poiste edu koolis pälvib hoolitsust niihästi

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

sotsiaalsetes kui emotsionaalsetes aspektides. Õpetajad pingutavad, et teha kool poistesõbralikuks. Otsitakse praktikaid ja strateegiaid, kuidas kasutada tüdrukute tugevusi poiste õppimise toetamiseks. (Gordon 2006, Skelton 2001).

Erinevates soouurimuslikes analüüsidel aga jagatakse hoopis vaadet, et koolid on endiselt maskuliinsuse agendid nii struktuuraalselt kui oma taotlustes, ja et normatiivsuses eelistatakse mehelikkust naiselikkusele. Traditsioonilisel haridusturul määravad hinda klassikalised meeskvaliteedid nagu võistlus ja individualism, mitte aga feminiinne viis toimida (Reay 2001, Skelton 2001). Laienenud on ühiskonna nõudmised naissoole, ent mitte naislikeks loetud väärtuste positsioonid. Tüdrukud ja naised maksavad oma edu eest kõrget hinda, kannatatakse ülepinge ja stressi all, et teenida nagu mees, püütakse ühendada akadeemilist edu naiseliku atraktiivsusega, et meeldida meestele. Hariduses edukad tüdrukud on ängistatud ja rõhutatud ning tööturu feminiseerumine on hoopis kaasa toonud uue viisi, kuidas naised tööügamisega välja kurnatakse neile madalat palka makstes (Skelton 2001).

Viidatud on muutunud mehelikkuse definitsioonile, mis ei sisalda enam akadeemilisi saavutusi, nii ka kooliedu nimel ei pingutata (Burman 2005).

Ja see pälvib tõsisemat järelemõtlemist, kui silmas pidada hariduse ja harituse positsioone ühiskonnas, mis enam võimule ja otsustajate sekka pääsemisega kaasneda ei pruugi. Eesti poliitiliste otsustajate kuvandis pole haridus enam nõutud tingimus. Naiste rahvusvaheliselt tähelepanu pälvinud pingutus tõusta hariduse abil hierarhiaredelil võib soovimatu kaasandena vähendada hariduse enese väärtust, kui ei muutu üldisem suhtumine naisesse. Kooli feminiseerumise taust on kooli enese jäigad (maskuliinsetel väärtustel põhinevad!) struktuurid ja selle üks mõjusid hariduse tähenduse üldisem vähenemine kõrgema võimuešloni jaoks. Kooli normaliseeriv vägi on pigem riigialamatele kui ülikutele sihitud. Naine kui sitkem peab paremini vastu ka maskuliinses koolis ja pälvimata ise võrdset väärtust mehega hoiab ta seda nõiaringi töös. Töö tehakse ära nagu ette nähtud, nagu kord õpiti ise järgides väliseid instruktsioone. Modernismi valgustuse ja enesearengu idee on pörkunud sugudele seatud stereotüüpide valitsusalaga. Ja kas suudavad või tahavad siiski järjest enamad ühiskonnahierarhiate ülemistele astmetele jõudnud naised võtta kaasa sinna pehmemaid väärtusi?

Huhta ja Meriläinen kirjeldavad oma raamatus „Tublid mäss“ naissoost tubliduse põhijooni ja selle ilmumist erinevate generatsioonide naiste puhul. Hoolitsemise-ameteid on ühiskonnas pidanud tänaseks vanem generatsioon, kes kasvanud kuuletumise kultuuris ja kujunenud abistamise professionaalideks. Nemad on pidanud ülal Soome heaoluriiki, tehes kõikmõeldavaid hoolitsemise ja kasvatamise töid väikese palga eest, väidavad autorid. Nende tubliduse tagant kumab läbi lämmitatud agressiivsus, esimest korda elus tunnistavad nad nüüd oma vajadusi. (Huhta & Meriläinen 2008). Ent kes võtab naiste vabaduse kasvades üle needsamad ametid nüüd?

Väljapääsu otsingute diskursus

Soolisuse probleemide teadvustamise aeg kummagi soo võimaluste perspektiivist on siinmail lühike, probleemid aga kuhjunud suureks. Seni on kulgenud hariduses asjad isevooluteed. Muutuste algus saab olla vaid kool, kus aga siiani toimib jäik inertne õpetus. Intervjueeritavate jutust tõusis esile vajadus tõsta esile kooli unustatud kasvatuslik funktsioon. Sest ühiskond on – eriti õppejõudude

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

vaates – keeruline, ebamäärane, heidutav ning kooli senised funktsioonid ajale ammu jalgu jäänud. Soolise identiteedi kujunemine peaks olema kooli teadlikus fookuses.

ÕJ1: *Vajaks mõtestamist see heterogeenseks muutunud sooline maailmapilt. Laste soolise identiteedi pilt on kirju, tullakse erineva taustaga, mõnel eeskujuks võimas isakuju. Haridussüsteem peaks mõtlema, mida õpetajakoolituses identiteedi teemaga teha. Kooli funktsioon peaks olema teine – igas mõttes innovaatiline ja teadmiste osas interaktiivne. Ma pole tajunud, et koolis tegeldakse sooidentiteedi kujundamisega. Kool läheb edasi nõukogude voolusängis. Vajame täiesti teistmoodi haridust. Et see uus tuleb kallim – aga see on riigi kestmise küsimus.*

Õppejõud ÕJ1 väidab ka oma laste näitel, et koolis ei saada sotsiaalseid oskusi, aga temagi keskendub poistele ja tajub nende suuremat ilmajätust.

ÕJ1: *Püütakse ainet õpetada, kasvatus pool jääb kõrvale. Tänapäevases ühiskonnas lähevad poisid ellu kehvema pagasiga. Poiste võimalusele olla edukas tööl ja oma sotsiaalsetes võrgustikes on koduse pagasi tähtsus suurem. Tüdrukud õpivad üksteiselt, neil on naisteajakirjad. Mehed õpivad teisi asju – auto, elekter. Poistele tuleks õpetada kuulamist, juhtimist, vastutust, enesekehtestamist, et tulla toime konkurentsühiskonnas*

Poiste ellumineku pagas on viletsam, eriti jääb ettevalmistuseta intervjuueeritavate arvates nende tulevane enesestmõistetav roll ühiskonnas, juhiks olemine

ÕJ1: *Kes on juht, see on võtmeküsimus. Kuidas seda juhti kujundada, on võtmeküsimus. Lasteorganisatsioonides tegeldi juhtimisega. Praeguses hariduses me ei kasvata juhte. Kui meil on kari aktiivseid tüdrukuid ja kolm lõssivajunud poissi. Hea indikaator oleks kooli omavalitsus, läbi vastutuse, poisid-tüdrukud koos.*

Kasvatuse küsimused nõuavad peenemat taju ja tunnetust, millele praegu pole jätkunud tähelepanu ja oskusi. Õpetaja peaks suutma märgata stereotüüpe ja mitut laadi identiteetide kujunemist ning arvestada laste individuaalsusega.

ÕJ1: *Et õpetajad õpiksid koolikultuuris märkama, millised stereotüübid seal on, et ta oskaks märgata, millised identiteetid kujunevad. Näiteks on tüdruk, keda poisid mõnitavad. Mida me teeme, milles on asi? Miski on selles tüdrukus selline, et see paneb poisse nii tegema. Probleeme tuleb lahendada lähtuvalt probleemidest, tüdrukul on aga vahel vaja naisõpetaja kallistust.*

ÕN1: *Eks see ongi sügavalt ikkagi õpetajate ja juhtkonna probleem (poiste väljalangemine). Et kui märkame, siis tuleb toetada ja tuleb teha diferentseerimisi õppimises ja isegi suhtlemises, ütlen mina selle peale, et on vaja huvi tunda ja märgata ja tema jaoks olemas olla, et see on kõige tähtsam. Ega matemaatikat ta enne õppima ei hakka, kui ta usaldab või ta laseb ennast lähedale.*

Õppejõust lapsevanem leiab, et kui vanem pole piisavalt teadlik ja suutlik oma last abistama, ei pruugigi lapsel olla väljavaateid.

ÕJ1: *Minu üks laps on düslektik. Peres lugesime ja õppisime düsleksiati ja lõime selle baasil oma lapsele arenguperspektiivi. Olen nüüd näinud, kuidas paljud kukuvad düsleksiaga koolist välja. Siin on peamine vanemate võime leida see tee, kuidas oma last aidata. Kui vanem ei valda seda sõnavara, mis puudutab tema lapse probleeme, on tõenäoline, et laps saab ebaadekvaatse enesehinnangu.*

Teisalt lepitakse – õpetajate harijate poolt – et kool on ise stereotüüpselt jäik ja siin ei saagi enam teha.

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

ÕJ3: *Kooli peetakse väga totalitaarseks süsteemiks nagunii, nagu Foucault võrdles teda vanglaga, siis ju ta seda on. Stereotüüpe koolis murda on veel keerulisem kui kuskil mujal*

AN: *Eks meil on ju omamoodi teatud normid riikliku õppekavaga paika pandud ja siis need normid sätestavad pigem siis seda, et õpilane kõike teab, mitte niivõrd seda, kuidas ta kui inimene käitub*

Tunnistatakse, et õige see pole, ent teenida tuleb süsteemi edasi. Ametnik aga loeb soolise võrdõiguslikkuse küsimuse liialduseks (vaatamata rahvusvahelistele kokkulepetele).

AM: *...ja mulle tundub, et me oma õppekavas liiga palju toome ära kellelegi vajalikke märksõnu, näiteks ma arvan, et võib-olla selle soolise võrdõiguslikkuse oleks võinud hoopis mainimata jätta. ...on mõtet rääkida nendest üldistest eesmärkidest ja mitte hakata seda üldist eesmärki vaatama selles vaatevinklis*

Probleemidele lahendusi otsides jõutakse õpetajahariduseni. Ministeeriumiametnik arvab, et vastutus kõigi nende probleemide ees on ikka koolil, õigete strateegiate leidmisel ning efektiivsetel meetoditel. Süsteem peab vastutuse võtma enesele. Aga enne peab keegi välja pakkuma kindla peale mineku tee.

AM: *Ma ikkagi arvan, et kool peab hakkama saama selles situatsioonis, kus ta parasjagu on ja leidma meetodi. Pigem on küsimus selles, et kas on olemas õpetajal oskusteavet, et saada hakkama mingit tüüpi küsimustega. Pigem on see. Nii et mina ühiskonda ei taha küll selle koha peal kooliasjades väga süüdistada. Pigem on see haridussüsteemi enda küsimus, et kuidas sellega hakkama saada.*

Aga mis see meetod ikkagi on? Kas meetod on see, et õpetada naisõpetajatele selgeks, kuidas poistega hakkama saada või võtta iga hinna eest, iga hinna eest tööle meesõpetajaid? , Kui me suudame tuvastada, et poisid on teistsugused kui tüdrukud, siis me lihtsalt peaksime ütlema õpetajatele: kuule, efektiivne meetod poistega suhtlemiseks on selline, tüdrukutega suhtlemiseks on selline

Õpetajaid takistavad nende eneste stereotüübid ja identiteediprobleemid, õpetajatel on kujunenud ametistereotüübid, probleeme on tolerantsusega, õpetajad ei oskagi soolisusega kohtuda. õpetaja on jõuetu ühiskonna alateadlike käitumismustrite ees. Kordusid motiivid, et õpetajaharidusse tuleks sisse tuua identiteediteema.

ÕJ1: *Õpetajakoolituses peaks õpetajateks õppijail olema võimalik identiteediprobleemidega süvitsi tegelda. Seda ei saa õpetada loengutes. Kuidas ta tunneb end naisena klassi ees, kuidas tõlgendab toimuvat, kuidas aitab arutleda, kuidas annab nõu, millist pidu korraldada.*

ÕJ2: *Me ei räägi neist probleemidest, ei õpeta, kuidas klassijuhatajana läheneda poisile või tüdrukule.*

AM: *Mulle tundub, et tegelik probleem on siin olemasolevate õpetajate harjumus mingisugusel moel tööd teha.*

Õieti tuleks alustada fundamentaalsetest muutustest ehk kooli enese kontseptsioon tuleks ringi mõelda. Olulised üldinimlikud suutmised jäävad koolis aineõpetuse ees tahaplaanile ning õppimata.

ÕJ13: *Kus on see emotsionaalse intelligentsuse kasvatamine? Kui me selle saaksime oma kooliprogrammi, et me õpetame inimesi teisi inimesi aktsepteerima, neid tundma ja iseennast tundma Aga just nimelt, et see eetika ja moraal ja emotsioonid on need, mis on võtmesõnad. Ja haridus on väga tugevalt seotud emotsioonidega, ja nii nagu mina üliõpilastele räägin kogu aeg - te ei lähe mitte kooli ainet õpetama, vaid te lähete selle noore inimese, noore lapse inimeseks kujunemist*

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

toetama. See, kas ta teie ainst pärast midagi teab - see on boonus. Aga kui temast inimene saab, siis see on eesmärk.

DM: *Et sellega (vastassoo tööde tegemine) sa kasvatad tegelikult seda mõistmist, arusaamist ja empaatiavõimet. Ja kui sa pole kunagi elus noh ma ei tea nõusid pesnud või tube koristanud, siis on väga raske mõista seda väärtust või seda tööd ja vastupidi. Nii et need nii-öelda kogemuspõhised õppemeetodid on sellises parajalt kasvavas eas nagu väga tähtis.*

ÕJ1: *See, milleks kasutame tunniaega, tuleks ümber mõelda. Tund kui kohutavalt tähtis aeg peaks olema täiesti teisiti üles ehitatud. Identiteetide nimel on vaja mõtlemise ja rääkimise aega.*

Küsimus on selles, mis on kooli eesmärk. Kui kool suudab tõsta refleksioonivõimet, siis saavad mõlemad sugupooled nii vabaduse kui võimalused.

Arvati ka, et õpetaja-ameti struktuuri muutmine võiks tuua mehi kooli tagasi. Ka lasteaiatõpetaja karjääri mudel võiks sarnaneda ülikooli karjäärimudeliga

ÕJ1: *Kui meil oleks tipp-õpetaja mudel ja pikem karjääritrepp, see tooks mehi kooli rohkem. Õpetaja karjäärimudel peaks võimaldama paradigmaatilist hüpet. Peaaegu miski ei pane praegu olema innovaatiline.*

ÕJ2: *Juhtimist peaks õpetama mõlemale. Praegu on need noored, kes meil peale tulevad, eranditult naised, seda ka doktorantuuris. Koolitus peaks tähendama tööd väärtushinnangutega. Tuleks õpetada erinevaid meetodeid, mis sobiksid poisile, mis tüdrukule.*

Ja taas jõuab õppejõud meeste teema juurde, kellele ühiskond pakub vähe oma identiteedi loomise ainet, nõuab aga temalt palju.

ÕJ1: *Meeskorporatsioonides arutatakse vastutuse küsimust ühiskonna ees. On väga oluline, et mehed võtaksid vastutuse isamaa eest. Tuled kaitseteenistusse, ühed tulevad pühendumisega, teised tahavad läbi saada. Korporatsioonide maailmas on tugevad meesidentiteedid, ka isamaalised identiteedid. Poeg on sõjaväes, tema šokk seal oli, millised on hariduseta eesti poisid. Ta lahendas üht kiusamise lugu, kui üht poissi järjest mõnitati. Ta palus see ära lõpetada. Talle öeldi poiste poolt, lõpetame siis ära, kui sina lõpetad raamatute lugemise.*

Ühiskond kui rahvusriik peaks ootama, et eesti mehed saaksid sügava moraalise kasvatuse. Naiste maailmapilt muutub pärast sünnitust, meestel seda pole. Ent ühiskonna ootused meestele on suuremad

Võrdõiguslikkus pole üksnes sooline, see on laiem väärtuseline küsimus, märkamise küsimus

ÕJ2: *Kool on koht, kus õpitakse märkama ja mõistma. Õigluse küsimus on lastele tähtis. Kas lepime klassis kokku, et käitume kõigiga võrdselt? Harjuda töötama vähem võimekatega. Eliitklasside probleem – siin on küsimus võrdõiguslikkuses, millistes situatsioonides võtame kelleltki võimaluse ära. Kas kõigil on võrdsed võimalused? Õpetaja vastutus on selles, et mitte eelistada kumbagi ja motiveerida mõlemat.*

Kooli tegevuskultuuri mahajäämus kiirete muutumiste maailmas säilitab ka soostereotüüpide tootmise rutiini. Arutlustes jõuti kooli enese ümbermõtestamise vajaduseni, täpsemalt selle vabastamiseni jäiga maskuliinsusel põhineva normatiivsuse käest, lisades kooliga seotud väärtustesse just seda, mis seondub pehmete ehk siis feminiinsete väärtustega. Jõuti selleni, et vajatakse kummagi poolega arvestavat pedagoogikat, et kujuneks mõlema identiteet parimas mõttes. Ent – kas seda

võimalust neil siis pole juba praegu? Miks ei näe nad muutusi tegemas iseend, vaid Otsustajat seal kuskil, kes paraku pole huvitatud käima lükatud ratta teisele trajektoorige suunamisest? Meie intervjuueeritud on positsioneerunud seal, kus on ette nähtud, süsteemi märgistatud piirides. Dialoogi saavutamiseks Otsustajaga paistab et puudub lootus. Ise kooli teistele radadele suunata puudub jõud ja legitiimsus.

Aruteluks

Kummagi sugupoole käekäik on tõusnud Eestis täna avaliku arutelu aineks. Ühelt poolt on kõneks naiste ikka veel püsiv alaväärne asend, neid on endiselt vähe määrajate, juhtide ja otsustajate seas ning suureneb järjest palgalõhe meeste kasuks. Teisalt on kõneks mure meeste pärast, nende mitmeid kordi viletsamad elujõu näitajad, nende kadumine mitmetest valdkondadest, eriti koolist, vähenev haridustase, ennasthävitatav käitumine ja võimetus kanda vastutust. Eesti mehest on saamas läbikukkija. Haritud neid lahkuvad Eestist, kuivõrd pole väärilisi kaasasid leida. Lahkuvad ka noored mehed – sinna, kus soostereotüüpide surve pole nii karm ja kus austatakse enam individuaalsust ning inimväarikust.

Kes siis kellele liiga teeb? Selliste tõsiasjade pinnalt ei kõla ju usutavalt, et mehed diskrimineerivad naisi. Või on siiski kummagi sugupoole pahaolu põhjusi otsides alust kahtlustada, et meessoolisuse domineerimine ja probleemid võrdõiguslikkusega on vaid muutnud oma nägu, nii et kahjustavad nüüd juba (osad) mehi endid. Sest ühiskonna muutumistes muutub ka tuttavate asjade toime.

Analüüsisime meie haridustegelaste – ametnike, koolijuhtide, õpetajate, õppejõudude – arusaamu teemadel, millest soolisusega seoses tuliselt kõneldakse. Kõigepealt võib väita, et probleemide olemasolu enamasti ei eitatud, (v.a. ministeeriumi ametnik mõneti). Ja et probleemid erutavad ning kutsuvad esile mõtteid. Ent neid ei seotud üldiselt võrdõiguslikkusega, pigem harjumuspäraste viisidega toimida, millele kohati omistati loodusseaduse jõud: nii on alati „olnud“. Usk kooli sooneutraalsusse näib püsivat edasi ja varjutab toimuvat. Pealegi on ilmunud uus tüdruk, kes on aktiivne, tegus ja keda võetakse kuulda. Teisalt tunnistatakse toimuva ebalooslikkust ka soolisuse osas.

Soouurimuslikes diskursustes on küsitud, mis soost on haridus ja kool. Ning leitud, pigem meessoost, vaatamata sellele, et naiste arvuline ülekaal koolis on saavutanud enneolematu ulatuse. Sest kooli iseloom püsib endine või on selle maskuliinseid jooni käimasolev uusliberalismi surve isegi tugevdanud: konkurents, hierarhiad, distsipliin, kontrollisüsteemid, paremusjärjestused, võimukäitumine, surve mõõdetavatele tulemustele, pehmete väärtuste vähenevad väljavaated. Lisame siia veel pedagoogika kadumise ja kasvatuse mahavaikimise. Kõik see näib toimuvat üle tegijate, sh ka meie intervjuueeritute peade. Feminiiinne tegijaskond hoiab hästi alal toimivat korda, sest neid pole orienteeritud olukordi muutma. Nii tugevdab kooli arvuline feminiseerumine ühiskonna maskuliinsete väärtuste püsimist.

Oleme nii ühiskonna kui kooli tasandil paradoksaalses seisundis: maskuliinne normatiivsus kahjustab mehi rohkemgi veel, sest – koolis nad ei pea vastu, nagu lausus üks intervjuueerituist. Rohkem kahjustatud osapoole pärast tuntakse muret. Miski ei sobi neile, ei õppekirjandus, ei kooli kitsad reeglid, õppemeetodid, vähene liikumisruum, paremini õppivad tüdrukud. Kool oleks hoopis teistmoodi, oleks ta ainult poiste päralt (vt. lahusõpetamise diskursus)! Nii nagu poisid on rohkem

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

nähtavad klassis, on nad rohkem nähtaval ka ohustatud rühmana: nad on haavatavamad ja tundlikumad. Poiste kannatused on rohkem väärt. Ja nende poole pöördub (enamasti naissoost) hooliv ja hoolitsev pilk, ent selle omanikud ja valvurid ei kiirusta ometi olukorda muutma. Statistilised teated tüdrukute suuremast koolistressist ja psüühho-somaatilistest häiretest nagu ka mõte, et ehk ei meeldi see kõik ka tüdrukutele, jäävad mõjujõuta kõrvalteadmiseks. Tüdrukud on ju sitkema, küll veavad välja. Ka see suhtumine väljendab meessoos dominantsuse kui normi edasist püsimist – nüüd aga paradoksaalsel viisil nende nõrkuse kaudu.

Eesti kool täna sotsialiseerib jätkuvalt noori tegelikkusse, mis säilitab ühe sugupoolega seonduvate väärtuste domineerimise, vahest ehk selle nihkega, et nüüd on need asunud hävitama paljusid sellesama dominantse sugupoole esindajate väljavaateid. Kogu probleematika võibki taandada väärtustele – kes ja mis on üleüldises *panoptikumis* rohkem väärt, sinna suunatakse ressursid. Kooli peab-mudelid hoiavad alal olukorra, et säiliks ressursside liikumist kindlustav kord. Viimast toetab ka kulunult harjumuspärane stereotüüp: mees peab toitma pere. Ent kooli feminiseerumisega kaasnenud hoiak, et poisid ja mehed saavad andeks, võib anda erinevaid ja mitte just häid tulemusi. Tõsi küll, mõned poisid hoitakse haridusele alles, teisalt aga harjutatakse neid erilise olendi staatusega, kellele on rohkem lubatud, ka suhtuda-käituda üliluslikult. Ning hoiduda vastutusest, kui seda ei soovita. Pole ime, kui see hoiak laieneb ellu. Soojalt kõlas meesõpetaja minevikuväärtusi elustav hääl nõudes poistelt ka koolis mehisust, vastupidavust ehk õilsaid maskuliinseid väärtusi, et nad neile suunatud ootusi õigustaksid.

Tüdrukute positsioone kahjustab neid juba vastavalt vorminud ja nendega lahutamatu kaasnev stereotüüp: tuubivad mõttelagedalt, lepivad, on alalhoidlikud, korralikud, igavad, passiivsed, vaiksed. Et neile on suunatud nimetatud omadusi esile kutsuv peab-pedagoogika, see jääb teadvustamatusse hämarusse. Vahest peidab end siin ühiskonna enesealahoitu teatud laadi instinkt: taastoota vaikset leplikku rutiinsete töötajate massi, kelle igatsused-soovid-kannatused ei võtaks ühiskonnalt just palju ressursse.

Huhta ja Meriläinen iseloomustavad praegust 30-seid tegijate naiste põlvkonda: nad elavad ambivalentuses: kuuletu ja ole aktiivne! Neil tuleb olla efektiivne, kiire, täpne, mõistev, empaatiline ja märterlik. Neil tuleb olla parim kõiges, mida teevad. Neil tuleb oma karjääri luua võrdselt meestega, oma oskusi osavalt müües rahuldades eneses ja teiste vajadusi. Nemad ei tunne end enam süüdi oma edukuse pärast nagu vanasti, vaid edutuse pärast, nende elu on kui planeeritud projekt (Huhta&Meriläinen 2007). Nüüd ollaksegi võrdsed – kohustustelt, ja samas endiselt kuulekad, täites efektiivsuse imperatiivi õiguseta loota enam enese kui „nõrgemaga“ arvestamisele.

Väljapääsuteed on olemas, ka mõningaste heaolutunnustega kihistunud ühiskonnas nagu seda on Eesti. Märksõnana kõlab siin *sootundlik pedagoogika*, et kumbki sugupool tohiks eneses välja arendada küllusliku spektri oma soole iseloomulikkude, sidudes seda ka teisele soole omasega, ja saada iseeneseks oma *ipse*-identiteediga, mille erilisust rõhutab tema sugu. Ent väikese lisatingimusega – mõlema soo omadused, tööd ja väärtused on võrdse kaaluga. Enamus lahendusi on väljaspool kooli, seda kestva diskursusena naiste ja meeste võrdväärsusest inimestena kõigis elu sfäärides nende põhiõigusega rääkida ja olla kuulda võetud. Koolis saaksid kõik osapooled kujuneda rohkem nägijaks, ja meie väärtuste paljususes ei peaks siin olema takistusi. Kool tahab muutmist selle põhjalustes, niisugune on rohkem kui sada aastat püsinud arusaam, mis võrsunud reformpedagoogika lainelt. Ka meie intervjuueeritud jõudsid taas sellesama juurde, et kooli keskmes olgu inimene ja tema

probleemid, mitte uusliberalismi absurdimaiguga instrumentaalsed väärtused. Kõik ojad väljuvad samast allikast.

Kirjandus

- Alhanen, K. (2007) Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault`n filosofiassa. Tampere: Gaudeamus
- Burman, E. (2005) Childhood, neo-liberalism and the feminization of education. *Gender and Education*, vol.17, No.4 pp 351-367
- Davison, K. G. & Nelson, B. G. (2011) *The Journal of Men & Studies* Vol. 19.No.2, 91-96
- Editorial (2005) Gendered childhoods. *Gender and Education* Vo.17, No.5 December, pp 463-469
- Francis, B. (2001) Beyond postmodernism: feminist agency in educational reserarch. In: *Investigating gender: Contemporary perspectives in education*. (eds. B. Francis and Christine Shetton). Buckingham: Open University Press
- Gordon, T. (2006) Girls in education: citizenship, agency and emotions. *Gender and Education* Vol 18 nr. 1, 1-15
- Hines, M. (2008) Androgeen, östrogeen ja sotsiaalne sugu. *Soopsühholoogia*. Tallinn: Külüm
- Holm, A-S. (2010) Gender Patterns and Student Agency: secondary school students`perceptions over time. *European Educational Research Journal*, Volume 9 Number 2, p. 2257-268
- Huhta, L. & Meriläinen, L. (2008) *Kilttien kapina. Tottelemattomuuden alkeet naisille*. Helsinki: Edita OY
- Kruusvall, J., Tomson, L. 2004. Tallinna kuue linnaosa koolide 8. klasside õpilaste turvalisuse ja riskikäitumise uuringu tulemused. Tallinn: Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet. Tped.ülikooli sotsioloogia osakond
- Kuurme, T. (2007). Koolimaailm vastasseisude ristumistes. Eesti kool 21. sajandi algul: kool kui arengukeskkond ja õpilase toimetulek (245 - 261).Tallinna Ülikooli Kirjastus
- Lahelma, E. 2005. School Grades And ohter Resources: The „Failing Boys“ Discourse Revisited. *Nordic Journal of Womens` Studies*. Vol 13 No 2, 78-89
- Lahelma, E. (2000) Lack of male teachers: a problem for students or teachers? *Pedagogy. Culture & Society*, 8: 2, 173-186
- Laherand, M.-L. (2008) Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn:
- Leino, M. (2007) Sooline aspekt koolis. Eesti kool 21. sajandi algul: kool kui arengukeskkond ja õpilase toimetulek. Tallinn: TLÜ kirjastus
- Naskali, P. 2007. Yliopistollinen opetus ja lahja. *Niin&Näin* nro 51
- Paechter, C. (2007). *Being boys.Beyng girls. Learning masculinities and femininities*. McGraw Hill Education: Open University Press
- Reay, D. (2001) The paradox of contemporary femininities in education: combing fluidity with fixity. In: *Investigating gender: Contemporary perspectives in education*. (eds. B. Francis and Christine Shetton). Buckingham: Open University Press, lk. 152-163
- Renold, E. 2001. Learning the „Hard“ Way: boys, hegemonic masculinity and the negotiation of learner identities in the primary school. *British journal of Sociology of Education*. Vol.22 No 3, 2001/369-385
- Senge, P. (2008). *Õppiv kool*. Tartu. Atlex
- Skelton, C. (2001) Typical boys? Theorizing masculinity in educational settings, In: *Investigating gender: Contemporary perspectives in education*. (eds. B. Francis and Christine Shetton). Buckingham: Open University Press, lk. 165-176

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

Skelton, C. Francis, B. (2001) Endnotes. Gender, schoo policies and practices. In: Investigating gender: Contemporary perspectives in education. (eds. B. Francis and Christine Shetton). Buckingham: Open University Press lk. 189

Strömpl, J. 2008. Koolivägivald õpilaste pilgu läbi. Rmt. (toim: ...)Noorte aktiivsus. Päri ja pahupool. Eesti Noorsoo Instituut

Wiens, Kathryn (2006). The new Gender Gap: What Went Wrong? Journal of Education. Issue 3, p. 11-27